

ПОНЯТИЯТА „ОСОБЕНИ ПРОИЗВОДСТВА“, „ОБЩИ ПРАВИЛА“ И
„ОСОБЕНИ ПРАВИЛА“
В НАКАЗАТЕЛНИЯ ПРОЦЕС

Янко Ройчев

THE CONCEPTS OF SPECIAL PROCEEDINGS, GENERAL RULES
AND SPECIAL RULES IN CRIMINAL PROCEDURE

Yanko Roychev

Abstract: This article studies the nature and content of the concepts of special proceedings, general rules and special rules in criminal procedure, and highlights the differences between them. Emphasis is placed on the significance of these concepts in the context of the differentiation of criminal procedure. The paper also analyzes hypotheses of referral, deficiencies in the legal framework, and contradictions between separate normative rules.

Keywords: criminal procedure; special proceedings; general rules; special rules; differentiation of criminal procedure; Criminal Procedure Code; underage accused party; military courts.

Пълноценното научно изследване както на съвкупностите от разпоредби, ситуирани в отделни глави и раздели на Наказателно-процесуалния кодекс¹ (НПК) и на съотношенията между тях, така и на съдържанието на отделни разпоредби в редица хипотези на препращане, празноти в правната уредба, противоречия между релевантни нормативни правила и други, предполага категорична яснота относно употребяваната терминология. В настоящото изложение са разгледани понятията „особени производства“, „обща правила“ и „особени правила“ по смисъла на НПК, като е поставен

акцент върху техните естество и специфики преимуществено в контекста на диференциацията на наказателния процес.

На първо място, **общият наказателен процес** като единно понятие обхваща всички правила от Част първа до Част шеста НПК (чл. 1–426). В съвременната литература привечдането в изпълнение на влезлите в сила актове на съда се разглежда като стадий на съдебната фаза², поради което следва да се приеме, че то също е част от „общия наказателен процес“.

¹ ДВ, бр. 86 от 28.10.2005 г.

² Вж. **Трайков, З.** Наказателно-изпълнително (пенитенциарно) право на Република България. С., Албатрос, 2007, с. 103; **Митов, Г.** Структура на въззивното производство (два стадия и шест етапа на съдебното заседание). // De Jure, 2015, № 2, с. 146; **Вучков, В., Маринова, Г.** Наказателен процес: схеми и таблици. Пето преработено и допълнено издание. С., Сиби, 2018, с. 21; **Манев, Н.** Наказателнопроцесуално право. Ръководство за студенти. Второ издание. С., Сиела, 2018, с. 15–17, 420; **Вучков, В.** Наказателен процес. Схеми, таблици, определения, литература. С., Сиби, 2023, с. 21.

Понятието „особени производства“ обхваща производствата, регламентирани в Част седма НПК, както следва и от заглавието на същата: 1) прилагане на принудителни медицински мерки и реабилитация (Глава тридесет и четвърта НПК); 2) производства във връзка с изпълнение на наказанията (Глава тридесет и пета НПК): предсрочно освобождаване; отмяна на зачитането на работните дни; замяна на режима за изтърпяване на наказанието лишаване от свобода с по-тежък; прекъсване на изпълнението на наказанието лишаване от свобода или пробация; замяна на наказанието доживотен затвор с наказание лишаване от свобода; замяна на наказанието пробация с наказание лишаване от свобода; 3) производства във връзка с международното сътрудничество по наказателни дела (Глава тридесет и шеста НПК): трансфер на осъдени лица; признаване и изпълнение на присъда на чуждестранен съд; международна правна помощ по наказателни дела; трансфер на наказателно производство; решение по субсидиарна компетентност и паралелни наказателни производства; 4) преюдициални запитвания по наказателноправни въпроси (Глава тридесет и седма НПК)³.

Понятието „особени правила“ се отнася до правилата, включени в Част пета НПК, като това положение е отразено и в заглавието на същата: 1) бързо производство (Глава двадесет и четвърта НПК); 2) ускоряване на наказателното производство (Глава двадесет и шеста НПК); 3) съкратено съдебно следствие в производството пред първата инстанция (Глава двадесет и седма НПК); 4) освобождаване от наказателна отговорност с налагане на административно наказание (Глава двадесет и осма НПК); 5) решаване на делото със споразумение (Глава двадесет и девета НПК); 6) особени правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни (Глава тридесета НПК); 7) особени правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от лица, които не владеят български език (Глава тридесета „а“ НПК); 8) особени правила за разглеждане на дела, подсъдни на военните съдилища (Глава тридесет и първа НПК); 9) особени правила за разглеждане на дела за престъпления от общ характер, извършени от главния прокурор или от негов заместник (Глава тридесет и първа „а“ НПК).

Както особените производства, така и особените правила са предвидени в НПК поради своето отношение към наказателно-

³ Настоящото изложение се придържа към това разбиране. Според друга класификация съдебните производства биват: 1) общо съдебно производство – по чл. 247–355 НПК; 2) съдебни производства с особени правила – чл. 356–411 НПК; 3) особени съдебни производства – Глави тридесет и четвърта, тридесет и пета, тридесет и шеста НПК, производства по чл. 59 НК и чл. 306 НПК и всички съдебни производства в досъдебната фаза. Вж. **Раймундов, П.** Особени наказателни производства. Трето преработено и допълнено издание. С., Фенея, 2010, с. 53. В литературата се среща и обозначаване с понятието „особени производства“ на някои от процедурите по Част пета НПК. Вж. **Христов, И. А., Чалъков, И., Кузманова, Н., Николова, Н., Кескинова, Д.** Оценка на съществуващите очаквания и резултатите от влизането в сила на Наказателно-процесуалния кодекс и измененията в Наказателния кодекс (социологически и правен анализ). // Европейска интеграция и право, 2006, № 4, с. 12. Вж. също **Мотиви** към Проект на Наказателно-процесуален кодекс, сигнатура 502-01-38, постъпил на 25.05.2005 г. Достъпен на: <https://www.parliament.bg/bills/39/502-01-38.pdf> (24.03.2024 г.), с. 3: „Новият НПК обединява в една глава особените производства по наказателни дела – бързо производство, незабавно съдебно производство, разглеждане на делото от съда по искане на обвиняемия или пострадалия, съкратено съдебно следствие пред първа инстанция, освобождаване от наказателна отговорност с налагане на административно наказание, решаване на делото със споразумение.“, както и Тълкувателно решение № 1 от 25.10.2011 г. по тълк. д. № 1/2011 г., ОСНК на ВКС: „Практически от значение е конкретният законодателно възприет подход, а не изначално принципното разбиране за двуинстанционност на особеното производство по освобождаване от наказателна отговорност с налагане на административно наказание.“. В някои съдебни актове като „особени производства“ биват обозначени диференцирани процедури по Част пета НПК. Вж. например Решение № 422 от 20.01.2014 г. на ВКС по н. д. № 1466/2013 г., III н. о., НК; Решение № 3 от 3.02.2015 г. на ВКС по н. д. № 1976/2014 г., III н. о., НК; Решение № 434 от 16.12.2015 г. на ВКС по н. д. № 1490/2015 г., II н. о., НК; Решение № 213 от 14.01.2019 г. на ВКС по н. д. № 970/2018 г., III н. о., НК; Решение № 271 от 9.01.2020 г. на ВКС по н. д. № 1069/2019 г., I н. о., НК.

то производство, но разликите между тях са многобройни и съществени. В теорията се посочва, че „Макар и уредени в НПК, особените производства не са част от наказателния процес“⁴, докато особените правила са „общият наказателен процес с установени специфични, диференцирани форми, процесуални институти и правомощия за разглеждане и решаване на определена категория наказателни дела“⁵. Като основни разлики се посочват следните: 1) само особените правила са подчинени на непосредствената задача на наказателния процес; 2) при особените правила намират проявление принципите на общия наказателен процес; 3) при всички особени правила главното е разкриването на обективната истина, докато особените производства или въобще нямат такава цел, или само подпомагат разкриването на обективната истина по друг висящ процес; 4) особените правила са общият наказателен процес в хода на неговото осъществяване, докато някои от особе-

ните производства се осъществяват след като наказателният процес е приключил, а други – успоредно с висящ наказателен процес, за да подпомогнат неговото развитие и приключване⁶. Тази материя е детайлно анализирана и в руската литература. Като един от водещите критерии се възприема направлението на производството, което намира израз в неговите предмет и задачи, в резултат на което се обособяват три групи „наказателнопроцесуални производства“: 1) основни – производства по наказателни дела; 2) допълнителни – производства, възникващи в процеса на изпълнение на присъдата, които следва да бъдат отграничавани от стадия привеждане в изпълнение; 3) особени производства, материалноправната основа на които са разпоредби на административното право, гражданското право и прочие – освобождаване от наказателна отговорност с налагане на административно наказание, граждански иск в наказателния процес и други⁷. Посочва се също, че съществуването

⁴ Маринова, Г. Споразумението в българския наказателен процес. С., Сиби, 2017, с. 12.

⁵ Чинова, М., Смолички, П. Обща характеристика на особените правила за освобождаване от наказателна отговорност с налагане на административно наказание. // Съвременен право, 2002, № 1, с. 19.

⁶ Чинова, М., Смолички, П. Освобождаване от наказателна отговорност с налагане на административно наказание. // Право без граници, 2003, № 1–2, с. 51–52. Вж. също Маринова, Г. Мярката задържане под стража в производството по предаване на лица, извършили престъпление. // Правна мисъл, 2004, № 1, с. 95–96.

⁷ Вж. Якимович, Ю. К. Особые производства в советском уголовном процессе. – В: Волович, В. Ф. (отв. ред.) Актуальные вопросы правоведения в период совершенствования социалистического общества. Сборник статей. Томск, Томский государственный университет им. В. В. Куйбышева, Издательство Томского университета, 1988, с. 194–195; Якимович, Ю. К. Дополнительные производства в советском уголовном процессе. – В: Филимонов, В. Д., Свиридов, М. К., Ведерников, Н. Т. (ред.) Актуальные вопросы борьбы с преступностью. Томск, Издательство Томского университета, 1990, с. 91–97; Якимович, Ю. К. Дополнительные и особые производства в уголовном процессе России. Томск, Издательство Томского университета, 1994, с. 7–22; Якимович, Ю. К. Система стадий в уголовном судопроизводстве. // Вестник Томского государственного университета, 1999, № 267, с. 106–108; Якимович, Ю. К. Особенности доказывания в особых и дополнительных производствах. – В: Свиридов, М. К., Якимович, Ю. К. (отв. ред.) Правовые проблемы укрепления российской государственности. Сборник статей. Часть 67. Томск, Издательство Томского университета, 2015, с. 153–161; Якимович, Ю. К. Проблемы и перспективы дифференциации уголовного судопроизводства. // Уголовная юстиция, 2015, № 2(6), с. 63–66; Якимович, Ю. К. Участники уголовного процесса. СПб., Юридический центр, 2015, с. 15–18. Така и Носкова, Е. В. Производство по рассмотрению и разрешению судом жалоб в порядке статьи 125 УПК РФ. Монография. Томск, ФГБОУВПО «Российская академия правосудия», Западно-Сибирский филиал, 2013, с. 15–16. По този въпрос вж. по-подробно и Зеленецкий, В. С. Структурные элементы советского уголовного процесса. – В: Волович, В. Ф. (отв. ред.) Актуальные проблемы государства и права в современный период. Томск, Издательство Томского университета, 1981, с. 232–233; Ласточкина, Р. Н. Предварительное расследование и особые производства. – В: Актуальные вопросы реформы уголовного законодательства. Тезисы докладов республиканской конференции, 2 и 3 марта 1989 года. Тарту, Тартуский государственный университет, Кафедра уголовного права и процесса, 1989, с. 100–102; Трубникова, Т. В. Виды особых производств в уголовном процессе России. – В: Уткин, В. А. (ред.) Правовые проблемы укрепления российской государственности. Сборник статей. Часть 6. Томск, Изда-

на особените производства е немислимо без „основното“ производство⁸. Считаю, че към посочените разграничителни критерии в контекста на българската нормативна уредба могат да бъдат допълнени и следните:

– *разлика в участниците*. При особените правила участват типичните за наказателния процес субекти на наказателнопроцесуал-

ни правоотношения, с някои значими, но не и определящи естеството на производството изключения⁹. В отделните особені производства се ангажира активността на различни субекти, участието на които е обусловено от спецификите на съответното производство, включително органи на други държави, като разглежданата разлика се проявява най-силно

тельство Томского университета, 2000, с. 133–138; **Цыганенко, С. С.** Проблемы процессуальных производств и их типов в новом УПК. // Известия высших учебных заведений. Правоведение, 2002, № 4, с. 19–20; **Глыбина, А. Н., Якимович, Ю. К.** Реабилитация и возмещение вреда в порядке реабилитации в уголовном процессе России. Томск, Томский государственный университет, Юридический институт, 2006, с. 108–117; **Чернышова, И. В.** Проблемы дифференциации форм российского уголовного судопроизводства. // Пробелы в российском законодательстве, 2010, № 4, с. 235–237; **Погодин, С. Б.** Парадигмы особого производства в состязательном уголовном процессе. // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Общественные науки. Политика и право, 2011, № 1(17), с. 41–46; **Адилъшаев, Э. А., Шамардин, А. А.** Дифференциация процессуальной формы и место судебного санкционирования в системе уголовно-процессуальных производств. // Труды Оренбургского института (филиала) МГЮА, 2012, № 16, с. 53–57; **Зудилова, Л. А.** Особый порядок уголовного судопроизводства как часть системы уголовно-процессуального законодательства. // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики, 2014, № 11, с. 93–96; **Мурашкин, И. Ю.** Дифференцированные порядки уголовного судопроизводства. // Вестник Омской юридической академии, 2014, № 2, с. 68–71; **Зудилова, Л. А.** К вопросу кодификации норм, регламентирующих особый порядок уголовного судопроизводства. // Теория и практика общественного развития, 2015, № 1, с. 54–56; **Аббасова, Ф. М.** Теоретические основы дифференциации производств в уголовном процессе в контексте системы особых производств по Уголовно-процессуальному кодексу Азербайджанской Республики. // Юридический вестник Самарского университета, 2016, Том 2, № 4, с. 31–36; **Татьянина, Л. Г.** Виды особых производств в уголовном процессе России. // Вестник Удмуртского университета, Серия «Экономика и право», 2016, Том 26, Выпуск 2, с. 123–126; **Галимов, О. Х.** К вопросу о дифференциации уголовного судопроизводства. – В: **Цуканов, Н. Н.** (отв. ред.) Актуальные проблемы борьбы с преступностью: вопросы теории и практики. XXII международная научно-практическая конференция (4–5 апреля 2019 г.). Материалы конференции. Часть 2. Красноярск, ФГКОУВО «Сибирский юридический институт Министерства внутренних дел Российской Федерации», 2019, с. 72–74; **Пупышева, Л. А.** Особые производства в современном дифференцированном уголовном процессе России: виды, взаимодействие с основным производством, способы нормативного выражения в УПК РФ. // Мировой судья, 2021, № 10, с. 12–20; **Пупышева, Л. А.** Особые производства в современном дифференцированном уголовном процессе России (общетеоретические и отраслевые аспекты). // Мировой судья, 2021, № 8, с. 24–31; **Пупышева, Л. А.** Особые производства в современном дифференцированном уголовном процессе России (подходы к решению проблемы). // Мировой судья, 2021, № 7, с. 26–35; **Пупышева, Л. А.** Особые производства в современном дифференцированном уголовном процессе России (постановка проблемы). // Мировой судья, 2021, № 6, с. 17–24; **Пупышева, Л. А.** Производство по рассмотрению и разрешению вопросов, связанных с исполнением приговора, в системе уголовного процесса. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Омск, МВД РФ, Омская академия, 2022, с. 87–137.

⁸ **Якимович, Ю. К.** Особые производства в уголовном процессе. // Вестник Томского государственного университета. Серия «Экономика. Юридические науки». Приложение: «Материалы научных конференций, симпозиумов, школ, проводимых в ТГУ», 2003, № 4, с. 9.

⁹ При бързото производство и производството по освобождение от наказателна отговорност с налагане на административно наказание не участват граждански ищец, съответно и граждански ответник, и частен обвинител (чл. 359, ал. 3 и ал. 4, чл. 376, ал. 3 и ал. 4 НПК), при особените правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни, не участва частен обвинител, но участват родителите, попечителите или други лица, които по закон полагат грижи за непълнолетния обвиняем, а в определени случаи – и педагог, психолог, лекар, притежаващ подходяща специалност, или друг специалист (чл. 388, чл. 392, ал. 1 и ал. 4 НПК), при решаване на делото със споразумение във варианта след приключване на разследването не се конституират акцесорни страни и прочие.

предвид обстоятелството, че в редица от тях изобщо не участва лице с качеството обвиняем. Специфично проявление на влиянието на общия наказателен процес върху особените производства е обстоятелството, че в четири от производствата по Глава тридесет и пета НПК участват характерните за общия наказателен процес съдебни заседатели¹⁰;

– *разлика в наказателнопроцесуалните функции*. Както основните, така и допълнителните наказателнопроцесуални функции¹¹ са изначално неотнормирани към производства извън наказателния процес, тъй като единствено в неговите рамки се решават по същество спорове относно обвинения за извършени престъпления. При особените производства са налице определени органи с решаващи правомощия, но тяхната компетентност не следва да бъде свързвана с осъществяването на ръководно-решаващата наказателнопроцесуална функция, разбираана като „многогранна и сложна дейност, подчинена изцяло на възпитателните и превантивни задачи, присъщи на социалистическия наказателен процес“, и включваща решаването на „определени въпроси, отнасящи се до насоките на разследването или съдебното следствие, до следствените действия, които трябва да се извършват, до условията, които трябва да са налице за успешното провеждане и приключване на процеса“¹². В тези производства не се реализират и функциите по обвинение и по защита. При някои от тях са налице участници, спорещи по въпроси, които са косвено свързани с осъществяването на наказателната

репресия, а оттам – с обвинението и защитата, например при предсрочно освобождаване, но в типичния си вид тези функции следва да бъдат свързвани с повдигането, обосноваването и поддържането на обвинение за конкретно престъпление и съответно със защитата срещу това обвинение – неговото пълно или частично оборване или разколебаване;

– *разлика в предмета на делото*. Както беше посочено, особените правила и особените производства имат различно отношение към разкриването на обективната истина. При всички особени правила предметът на доказване е този, регламентиран в чл. 102 НПК, като това положение не се влияе от необходимостта от установяване на някои допълнителни обстоятелства в предвидените в НПК случаи¹³. При особените производства е налице специфичен за всяко производство предмет. Следва обаче да се има предвид, че и при тях са налице определени факти от обективната действителност, осъществяването или неосъществяването на които е необходимо да бъде установено по съответния ред¹⁴. В този смисъл предметът на делото има самостоятелно значение като разграничителен критерий, макар и произтичащ от различната непосредствена задача. Особените правила винаги пряко или косвено са насочени към реализирането на наказателната отговорност на определени лица, докато особените производства са предвидени с оглед решаването на други въпроси, отнасящи се до бъдещо, висящо или завършено наказателно производство, или производство, свързано с такова;

¹⁰ Вж. чл. 444, ал. 1, чл. 446, ал. 1, чл. 450, ал. 1, чл. 452, ал. 1 НПК.

¹¹ Изразено е разбирането, че основните наказателнопроцесуални функции са тези по ръководство и решаване, по обвинение и по защита, а допълнителните – тези по гражданския иск и по защита срещу гражданския иск. Вж. например Манев, Н. Цит. съч., с. 16–20; Чинова, М., Митов, Г. Кратък лекционен курс по наказателнопроцесуално право. С., Сиела, 2021, с. 30–31.

¹² Павлов, С. Проблеми на основните функции в социалистическия наказателен процес. С., Наука и изкуство, 1966, с. 255.

¹³ Например на обстоятелството дали обвиняемият владее български език, или на тези, предвидени в чл. 387 НПК, относно непълнолетния обвиняем. Вж. в тази връзка Пелих, И. А. Критерии установления пределов доказывания в уголовном судопроизводстве. // Актуальные вопросы борьбы с преступлениями, 2015, № 3, с. 31–32; Пелих, И. А. Структура предмета доказывания и ее влияние на пределы доказывания. // Судебная власть и уголовный процесс, 2016, № 1, с. 113–114.

¹⁴ Така например при прилагането на принудителни медицински мерки съдът изслушва заключението на вещо лице – психиатър (чл. 430, ал. 4 НПК), а в производството по предсрочно освобождаване се събират доказателства за поправянето на осъдения (чл. 439а, ал. 1 и ал. 2 НПК).

– разлика в приложимите материално-правни разпоредби¹⁵. При провеждане на производството по реда на особените правила се прилагат същите разпоредби на Наказателния кодекс¹⁶ (НК), които и при общите правила, с някои изключения¹⁷. При особените производства или липсва пряко прилагане на НК, или се касае до разпоредби, отнасящи се до вече наложено с влязла в сила присъда наказание;

– разлика в приложимите процесуално-правни разпоредби. Във всяко наказателно производство, провеждано по реда на една или повече глави на Част пета НПК, основната част от прилаганите разпоредби неминуемо се отнася към общия ред. Поне що се отнася до българската наказателнопроцесуална нормативна уредба, е трудно мислима диференцирана процедура, в която преобладават отклоненията от същия¹⁸. Особените правила

¹⁵ Този разграничителен критерий е изтъкнат в литературата. Вж. **Якимович, Ю. К.** Дифференциация уголовного судопроизводства по УПК Азербайджанской Республики. – В: **Свиридов, М. К.** (ред.) Правовые проблемы укрепления российской государственности. Сборник статей. Часть 30. Томск, Издательство Томского университета, 2006, с. 15.

¹⁶ ДВ, бр. 26 от 2.04.1968 г.

¹⁷ Съществен пример е чл. 58а НК, който е приложим единствено като последица от проведено съкратено съдебно следствие по чл. 371, т. 2 НПК.

¹⁸ Дори при съществуването на такава процедура, нейните отличия от общия ред биха могли да засягат ограничен обем от същностно определящите правила за провеждането на наказателни дела. Вж. в тази връзка **Мищенко, Е. В.** Дифференциация уголовно-процесуальной формы – дискуссия продолжается. 8.09.2010. – Доклады и сообщения на конференции «Уголовная юстиция: связь времен». Достъпно на: <https://www.iaaj.net/node/443> (24.03.2024 г.): „Дифференциацията на наказателнопроцесуалната форма трябва да отговаря на редица условия. Към тях може да бъде отнесен, на първо място, принципът на опростяването, който е обусловен от правилата на формалната логика – опростяване на явлението е възможно във всякакви обеми, но при задължително съхраняване на същността на опростяваното явление.“. Така и **Громошина, Н. А.** О процессуальной форме и принципах упрощения гражданского судопроизводства. // Lex Russica (Научные труды МГЮА), 2010, № 4, с. 770. Вж. също **Юков, М. К.** Специализация норм гражданского процессуального права. – В: **Кузнецов, И. Н.** (гл. ред.) Проблемы совершенствования советского законодательства. Труды Всесоюзного научно-исследовательского института советского законодательства. Выпуск 34. М., Всесоюзный научно-исследовательский институт советского законодательства, 1986, с. 119: „Дифференциацията на нормите не може да бъде неограничена. Трябва да бъдат определени ясни граници за допустимостта на диференциация на юридическите норми, така че да не се нарушава системата от норми, тяхната вътрешна структура.“; **Каз, Ц. М.** Соотношение общих и специальных уголовно-процесуальных норм и дальнейшее совершенствование законодательства. – В: **Бойков, А. Д.** (отв. ред.) Развитие и применение уголовно-процесуального законодательства (к 25-летию УПК РСФСР). Воронеж, Издательство Воронежского университета, 1987, с. 37: „Дължимото съотношение между общите и специалните правила в наказателното процесуално право се нарушава и в тези случаи, когато специалните норми противоречат на принципи или на изходни положения на наказателния процес. Във връзка с продължаващата диференциация на наказателното производство този въпрос придобива особена актуалност.“; **Свиридов, М. К.** О методе уголовно-процесуального регулирования и сфере его действия. – В: **Свиридов, М. К.** (ред.) Право на судебную защиту в уголовном процессе: европейские стандарты и российская практика. Томск, Издательство Томского университета, 2007, с. 36: „Несъмнено диференциацията на наказателния процес е допустима и дори необходима, но тя може да бъде проведена във вид не на правило, а на изключение, и в обем, който не излиза от рамките на основните признаци на системата на наказателния процес и съществените черти на прилагания в тази система наказателнопроцесуален метод на регулиране.“; **Бибило, В. Н.** Структура норм уголовно-процесуального права. – В: **Бибило, В. Н.** Проблемы юриспруденции. Избранные труды. Минск, «Право и экономика», 2010, с. 328: „Дифференциацията на нормите на наказателнопроцесуалното право не може да бъде неограничена, в противен случай ще доведе до тяхното натрупване и ще се превърне в пречка за разбирането и прилагането на закона.“; **Пилюк, А. В.** Некоторые проблемы особого порядка разрешения уголовных дел. // Сибирские уголовно-процесуальные криминалистические чтения, 2016, № 2(10), с. 36: „дифференциацията в насока опростяване на процеса трябва да бъде осъществена по такъв начин, че да не се загуби самото наказателно производство, т.е. „с най-малко загуби“ и с избор на оптималните ѝ способности“; **Хомицкая, Т. П.** Пленум Верховного Суда Российской Федерации. Постановление от 5 декабря 2006 г. N 60 О применении судами особого

винаги се основават на него, като предвиждат отклонения по определени въпроси, но ядрото на производството по необходимост принадлежи към общите правила¹⁹. Обратно, особените производства по НПК имат значително по-самостоятелна уредба и препращането към разпоредби на наказателния процес има значение преди всичко за обжалването и протестирането на някои актове²⁰. Следва да се приеме, че в тези производства намират приложение и съответните разпоредби, предвидени в Част първа и Част втора НПК, например относно отводите на държавните процесуални органи, защитника и експертите;

– разлика в кодифицираността. Всички особени правила за провеждане на наказателни производства са предвидени в НПК (основно²¹ в Част пета на кодекса) и тази особеност на нормативната уредба представлява значимо достижение на българското законодателство, което е резултат от дългогодишни, сложни и динамични процеси в неговото развитие. От друга страна, редица свързани с наказателния процес производства, които могат да бъдат определени като „особени“, са уредени в отделни нормативни актове, например в Закона за екстрадицията и Европейската заповед за арест²², Закона за защита на лица, застраше-

порядка судебного разбирательства уголовных дел. – В: **Лебедев, В. М.** (ред.) Комментарий к постановлениям Пленума Верховного Суда Российской Федерации по уголовным делам. Третье издание, переработанное и дополненное. Документ предоставлен КонсультантПлюс. М., Норма, 2014, с. 131: „Важно е диференциацията в насока опростяване на наказателния процес да бъде извършена по такъв начин, че да не се загуби самият наказателен процес (неговите смисъл и цели)“. В тази насока и **Калинкин, Ю. А.** О процессуальной форме и формах судебного производства по уголовным делам. // Актуальные проблемы российского права, 2010, № 4, с. 197.

¹⁹ Вж. също **Емельянов, С. Л.** Процессуальная форма и системно структурная организация уголовного процесса. – В: **Данько, И. В.** (отв. ред.) Уголовный процесс и криминалистика: история и современность. Криминалистические чтения памяти заслуженного деятеля науки Республики Беларусь, доктора юридических наук, профессора Н. И. Порубова. Материалы Международной научно-практической конференции (Минск, 3 декабря 2015 г.). В двух частях. Часть 1. Минск, Учреждение образования «Академия Министерства внутренних дел Республики Беларусь», 2015, с. 116: „Общият ред на наказателното производство представлява полистадийна и основополагаща форма на наказателнопроцесуална дейност. По своето съдържание това е разгърнат (пълен) съдебен порядък за предварително и окончателно изследване на обстоятелствата по наказателно дело, който се прилага по правило по всички категории дела, с изключение на тези, по отношение на които в съответствие със закона подлежи на прилагане различен ред (процедура) за дейността на процесуалните органи. Това положение се явява принципна особеност на съвременния модел на диференциация на наказателния процес, който не позволява обособяване, разграничаване на наказателнопроцесуалните производства, а обратното, стреми се да поддържа най-тясна връзка между тях, като закрепва в структурата на наказателния процес водещата роля на общия ред на наказателния процес. Тази роля се състои в това, че, от една страна, тя се явява фундаментът на наказателния процес като цяло, а, от друга страна, се отнася към всички категории дела, ако няма специално указание за това в закона“. За значението на общия ред за диференциацията на наказателния процес вж. също **Цыганенко, С. С., Сенатос, А. А.** Вопросы методологии и психологических знаний в сфере процессуальной дифференциации и учении о доказательствах: проблемы теории и законодательства. // Journal of Economic Regulation / Вопросы регулирования экономики, 2016, Volume 7, No. 3, pp. 147–148.

²⁰ Вж. чл. 431, ал. 2, чл. 436, ал. 2, чл. 440, ал. 2, чл. 444, ал. 2, чл. 446, ал. 2, чл. 450, ал. 3, чл. 452, ал. 1 и ал. 3, чл. 489, ал. 3 НПК.

²¹ Поради неразривната връзка между общите и диференцираните правила е в една или друга степен неизбежно поместването на разпоредби, касаещи диференцирани процедури, и извън съответните глави и раздели. Вж. например чл. 94, ал. 1, т. 1; чл. 194, ал. 1, т. 1а; чл. 219, ал. 3, т. 7 и ал. 4, изр. второ; чл. 252, ал. 1 НПК. Вж. в тази връзка **Колпакова, Л. А., Рудаков, А. М.** Система ювенальной юстиции в России и за рубежом: история и современность. Монография. Вологда, ФСИН, Вологодский институт права и экономики, 2016, с. 46–48.

²² ДВ, бр. 46 от 3.06.2005 г. В теорията се посочва, че с приемането на този закон за пръв път материя, отнасяща се към международното сътрудничество по наказателни дела, бива уредена извън НПК, и това поставя въпроса за по-нататъшния подход на законодателя при транспониране на рамкови решения в тази

ни във връзка с наказателно производство²³ и Правилника за прилагането му²⁴, Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража²⁵, Закона за признаване, изпълнение и изпращане на съдебни решения и решения за пробация с оглед упражняване на надзор върху пробационните мерки и алтернативните санкции²⁶, Закона за Европейската заповед за защита²⁷, Закона за признаване, изпълнение и изпращане на актове за налагане на мерки за процесуална принуда, различни от мерките, изискващи задържане²⁸, Закона за признаване, изпълнение и изпращане на съдебни актове за налагане на наказание лишаване от свобода или на мерки, включващи лишаване от свобода²⁹.

Особеностите на законодателната техника обуславят необходимостта и от друго уточнение. Понятието „особени правила“, освен в разгледания смисъл – на разпоредби

и съвкупности от такива по Част пета НПК³⁰, установяващи отклонения от общия ред, – се употребява и със значението на конкретни разпоредби в рамките на отделна процедура или институт, които се отличават от други разпоредби, уреждащи същите въпроси³¹. Считам, че за това съдържание е по-подходяща формулировката „по неуредените въпроси“ или „доколкото не е предвидено друго“. Употребата на понятието „особени правила“ в такъв контекст насочва към извод за определена обусловеност, производност или диференцираност на съответните разпоредби спрямо тези, които се прилагат по неуредените въпроси. Такова съотношение в чист вид е налице единствено между главите на Част пета НПК и общия ред, а не и между въззивното и първоинстанционното производство, производството по възобновяване на наказателни дела и касационното производство и прочие.

сфера. Ако приемането на самостоятелни закони се превърне в правило, в определен момент би могла да възникне необходимост от кодифициране извън НПК на правната уредба на международното сътрудничество по наказателни дела. Вж. **Маринова, Г.** Екстрадицията и европейската заповед за арест. С., Сиби, 2009, с. 170. При действието на Наказателно-процесуалния кодекс от 1974 г. (ДВ, бр. 89 от 15.11.1974 г., отг. ДВ, бр. 86 от 28.10.2005 г.) (НПК (1974) правилата относно „Предаване на лица, извършили престъпление“ са поместени в Раздел втори на Глава двадесет и втора – „Особени производства“.

²³ ДВ, бр. 103 от 23.11.2004 г. Следва да се отбележи, че производствата по този закон се намират дори в значително по-тясна връзка с висящите наказателни дела от редица производства по Част седма НПК, тъй като всички лица по чл. 3 от първия, на които може да бъде предоставена защита, с изключение на осъдения, са участници в наказателни дела или техни близки.

²⁴ Приет с Постановление № 242 на Министерския съвет от 9.11.2018 г., ДВ, бр. 94 от 13.11.2018 г.

²⁵ ДВ, бр. 25 от 3.04.2009 г.

²⁶ ДВ, бр. 25 от 27.03.2012 г.

²⁷ ДВ, бр. 41 от 5.06.2015 г.

²⁸ ДВ, бр. 33 от 26.04.2016 г.

²⁹ ДВ, бр. 45 от 7.06.2019 г.

³⁰ Изключително специфично съдържание на това понятие е придадено в чл. 248, ал. 1, т. 4 НПК – в разпоредителното заседание се обсъжда въпросът „налице ли са основания за разглеждане на делото по реда на особените правила“. Към този момент от развитието на производството вече е възможно да се прилагат редица диференцирани процедури, предвидени в Част пета НПК, например бързо производство или особени правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни. Както следва от чл. 248, ал. 5, т. 4 НПК, в чл. 248, ал. 1, т. 4 НПК под „особени правила“ се имат предвид единствено тези по Глава двадесет и седма, Глава двадесет и осма и Глава двадесет и девета НПК.

³¹ Вж. чл. 222, ал. 3 и чл. 223, ал. 3 НПК със съответно идентичен текст: „Доколкото няма особени правила, разпитът по ал. 1 се провежда по правилата на съдебното следствие.“; чл. 317 НПК: „Доколкото в тази глава няма особени правила, прилагат се правилата за производството пред първата инстанция.“; чл. 345, ал. 3 НПК: „Доколкото в тази глава няма особени правила, прилагат се правилата на производството по глава двадесет и първа.“; чл. 426 НПК: „Доколкото в тази глава няма особени правила, прилагат се правилата за касационното производство.“; чл. 444, ал. 4 и чл. 446, ал. 4 НПК със съответно идентичен текст: „Доколкото в този раздел няма особени правила, прилагат се правилата на раздел I от тази глава.“; чл. 452, ал. 4 НПК: „Доколкото в този раздел няма особени правила, прилагат се разпоредбите на раздел I от тази глава.“.

Правилата например на бързото производство действително са „особени“ спрямо общите, докато същото трудно може да бъде обосновано за производствата на първата и втората съдебни инстанции, които са самостоятелни стадии на процеса³².

Следващото значимо за изложението понятие е „общите правила“, което се използва в НПК във връзка с препращането при някои от главите на Част пета НПК относно неуредените въпроси, т.е. тези, по които не са предвидени отличаващи се разпоредби³³. То се среща и като заглавие на Част първа от

кодекса, но поради съдържанието на същата е изключено да се приеме, че цитираните разпоредби визират единствено нея. Като синоним на „общите правила“ законодателят в някои разпоредби употребява и „общия ред“³⁴, включително във връзка с обжалването на някои актове при особените производства³⁵, но осъществява това непоследователно, тъй като в други случаи му придава различно значение – на „реда на делата за престъпления от общ характер“³⁶ и дори на „ред, различен от този за престъпленията, преследвани по тъжба на пострадалия“³⁷. Употребата на поня-

³² Вж. в тази насока и **Чинова, М.** Обща характеристика на особените правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни. // Социалистическо право, 1986, № 5, с. 23–24: „процесуалноправните норми в особените правила по гл. XX НПК (Глава тридесета по действащата НПК – б. м. – Я. Р.) са специални, в сравнение с другите правни норми, които са общи по отношение на тях [...] особените правила по гл. XX НПК, в сравнение с другите процесуални правила, са специални правни норми, които се прилагат по правилото, че специалният закон дерогира приложението на общия“. Вж. също Определение № 22 от 27.02.2018 г. на ВКС по ч. н. д. № 183/2018 г., III н. о., НК: „Разпоредбата на чл. 35, ал. 3 от НПК (понастоящем ал. 4 – б. м. – Я. Р.) предвижда особена подсъдност на Софийски градски съд по определена категория дела, индивидуализирана съобразно заеманата от подсъдимия длъжност и свързания с нея имунитет, а тази на чл. 411а, ал. 1 от НПК визира изключителна подсъдност на Специализирания наказателен съд, конкретизирана по предметен, а в дадени случаи – и по персонален критерий. На пръв поглед между двете норми съществува конкуренция в случаите, когато подсъдимият е сред лицата, посочени в чл. 35, ал. 3 от НПК, но в същото време са налице и предпоставките на чл. 411а от НПК. Тя обаче е привидна и разрешаването ѝ е основано на систематично[то] им тълкуване. Чл. 35 от НПК се намира в Част първа на НПК и урежда общите правила за определяне на родовата подсъдност, като предвиденото в ал. 3 отклонение е относимо единствено към общите изисквания на ал. 1 и 2. От своя страна чл. 411а от НПК е ситуиран в Част пета на НПК, озаглавена „Особени правила“, и тъй като се явява специална норма по отношение на общите правила за определяне на подсъдността, визирани в Раздел втори на Глава четвърта от НПК, изключва приложението им. Това общоприето в правната доктрина и съдебната практика положение е намерило законодателен израз в чл. 35, ал. 3 от НПК *in fine* – подсъдността на Софийски градски съд е изключена, когато трябва да се приложат особените правила на Глави тридесет и първа и тридесет и първа „а“. От текста на чл. 35, ал. 4 НПК *in fine* следва, че аналогично – прилагане на Глава тридесет и първа НПК – следва да бъде разрешението и на въпроса за определянето на подсъдността за престъпления, извършени от военни съдии, прокурори и следователи. Вж. също чл. 174, ал. 5 НПК, както и **Илиева, И.** Специална подсъдност на военните съдилища. Практически проблеми при определяне на военна подсъдност. // *De Jure*, 2020, № 1, с. 64–65.

³³ Вж. чл. 361, чл. 367 (ред. 2005–2017 г. (отм.)), чл. 374, чл. 411, чл. 411е (ред. 2011–2022 г.), чл. 411и НПК.

³⁴ Вж. чл. 357, ал. 2, чл. 381, ал. 6, изр. второ, чл. 394, ал. 1 НПК.

³⁵ Вж. чл. 467, ал. 2 и чл. 468, ал. 5, изр. трето НПК.

³⁶ Чл. 49, ал. 2 НПК: „Образуваното наказателно производство се движи по общия ред и не може да се прекрати на основанията, посочени в чл. 24, ал. 5.“.

³⁷ Чл. 76 НПК: „Пострадалият, претърпял имуществени или неимуществени вреди от престъпление, което се преследва по общия ред, има право да участва в съдебното производство като частен обвинител. След смъртта на лицето това право преминава върху неговите наследници.“. Докато в хипотезата на чл. 49, ал. 2 НПК е визиран единствено редът на делата за престъпления от общ характер, по чл. 76 НПК се имат предвид и трите категории престъпления, различни от тези от частен характер, – престъпления от общ, публично-частен или частно-публичен характер. Отделен е въпросът, че чл. 76 НПК намира приложение и в хипотезата, при която прокурорът образува досъдебно производство за престъпление от частен характер при условията на чл. 49, ал. 1 НПК. Нежеланието на законодателя

тието „общия ред“ като синоним на „общите правила“ е най-често срещаната в НПК, освен което при нея е налице най-голямо съответствие между формулировката и съдържанието ѝ³⁸. В разглеждания контекст, в тесен смисъл това понятие обхваща разпоредбите на чл. 1–355 и чл. 412–426 НПК³⁹.

Общият ред на провеждане на наказателното производство има динамично съдържание, защото отделните глави на Част пета НПК предвиждат отклонения от различни разпоредби, включени в първия. Така например в особените правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни, и особените правила за разглеждане на дела, подсъдни на военните съдилища, са включени изрични разпоредби относно приложимите мерки за неотклонение⁴⁰, поради което общите правила по смисъла на мълчаливото препращане по Глава тридесета НПК и на изричното по чл. 411 НПК не обхващат чл. 58 НПК по отношение на съответните обвиняеми⁴¹. Обратно, при прилагането на всички останали глави на Част пета НПК могат да

се вземат мерките за неотклонение по чл. 58 НПК и единствено те, защото не е предвидено друго. Следва да се отбележи също, че някои разпоредби на НПК *de lege lata* са включени в общия ред във всички случаи, защото няма особени правила, които да предвиждат различна уредба на съответните въпроси, например относно някои мерки за процесуална принуда, разносните и изчисляването на сроковете. В по-общ план това се отнася и до редица други разпоредби, от които НПК не предвижда изключения, например относно осъществяването на принципите за разкриване на обективната истина, правото на защита, разглеждането и решаването на делата в разумен срок; относно правилата за отвод на държавните процесуални органи, за постановяването и за съдържанието на някои от техните процесуални актове, за редица от техните правомощия; относно множество правила, принадлежащи към доказателственото право, и прочие.

В тази връзка са необходими някои уточнения. На първо място, следва да се има предвид, че **отсъствието на изрично препраща-**

да възприеме тези утвърдени в теорията термини води до използването на посочените неточни формулировки. Употребата на понятието „общия ред“ със сходно съдържание е позната и в по-старата литература. Вж. **Згурев, Г.** Кой има право да възбужда углавно преследване по общия ред на нашата углавна процедура. // Юридическо списание, 1893 (V), № 1, с. 14–25.

³⁸ В литературата е познато делението на наказателния процес на „Цялостен (пълен, без предварително съкращаване на форми или стадии) и съкратен (сумарен, при маловажни дела – чл. чл. 641 сл., 649 сл., 657 сл., 665 сл., 673 сл. Н. С.)“. **Саранов, Н.** Кратък курс по наказателно процесуално право. С., Печатница „Художник“, 1937, с. 28. Вж. също **Фойницкий, И. Я.** Курс уголовного судопроизводства. Том I. СПб., Типография Министерства путей сообщения (А. Бенке), 1884, с. 215. В някои трудове с понятието „сумарно производство“ се обозначава съвкупността от действия, извършвани в досъдебното производство. Вж. **Саранов, Н.** Същност и историческо развитие на следствия (инквизиционния) процес. – В: Годишник на Софийския университет, Юридически факултет. Том 22, 1926–1927. С., Печатница „Художник“, 1927, с. 15–16.

³⁹ В съдебната практика се употребяват и други понятия със сходно съдържание. Вж. например Решение № 177 от 26.10.2016 г. на ВКС по н. д. № 384/2016 г., I н. о., НК: „При обсъждането на касационния протест не може да бъде възприета тезата на прокурора, че постигнатите споразумения за приключване на делото с признаване на вина от други подсъдими обвързва[т] подс. Ц. по решаващ начин. Той е избрал пътя на *същинския процес* и при събирането и проверката на доказателства в съдебното заседание сключените споразумения не биха могли да се преценяват, те нямат такова процесуално качество, още повече да акцентира на сила на „пресъдено нещо“, каквото качество по отношение на подс. Ц. те определено нямат.“ (к. м. – Я. Р.).

⁴⁰ Чл. 386, ал. 1, т. 1–4 и чл. 401, ал. 1, т. 1–2 НПК.

⁴¹ Мерките за неотклонение, предвидени в чл. 58 НПК, се прилагат по отношение на кадровите военнослужещи и гражданските лица в Министерството на отбраната, в Българската армия и в структурите на подчинение на министъра на отбраната – категории обвиняеми, включени в чл. 396, ал. 1 НПК, – но по силата на изричното препращане по чл. 401, ал. 2 НПК, а не на това по чл. 411 НПК. На основание чл. 411 НПК мерките за неотклонение по чл. 58 НПК се прилагат по отношение на другите категории обвиняеми, предвидени в чл. 396, ал. 1 и ал. 2 НПК.

не към общия ред при някои от особените правила не означава, че той не се прилага и при тях, а се дължи на специфика на законодателната техника⁴². Несъмнено е например, че непълнолетният се привлича като обвиняем по реда на чл. 219, ал. 1, чл. 219, ал. 2 или чл. 356, ал. 4 НПК⁴³, тъй като няма друг ред,

по който това да бъде осъществено⁴⁴. Прилагането на общите правила по силата на мълчаливо препращане се отнася и до решаването на делото със споразумение⁴⁵, и до другите глави на Част пета НПК, при които липсват разпоредби по съответните въпроси⁴⁶.

⁴² В този смисъл, макар и единствено относно съдебното производство, вж. Тълкувателно решение № 1 от 6.04.2009 г. на ВКС по тълк. д. № 1/2008 г., ОСНК, т. 2: „При всяка особена процедура общите правила на съдебното производство са приложими субсидиарно, доколкото някои въпроси не са решени със специална норма.“. Вж. също Тълкувателно решение № 3 от 20.11.2014 г. на ВКС по тълк. д. № 3/2014 г., ОСНК: „Производството по Глава двадесет и осма от НПК е било уредено в Раздел IV от Глава двадесета „Особени правила“ на Част трета „Съдебно производство“ по отменения процесуален закон. В тези случаи при отсъствие на особени правила са се прилагали общите такива, дори и при липса на изрична препратка.“.

⁴³ Чл. 356, ал. 4 НПК принадлежи към особени правила от друга глава на Част пета НПК.

⁴⁴ Действалата до юни 2023 г. редакция на НПК предвижда привличането на непълнолетно лице като обвиняем да се извършва изцяло по общите правила (с изключение на изискването разследващите органи да притежават специална подготовка (чл. 385 (ред. 2005–2023 г.) НПК); задължителната защита по чл. 94, ал. 1, т. 1 НПК не е предвидена в Глава тридесета НПК, а е част от общите правила), а уведомяване, и съответно – присъствие, на родителите или попечителите на непълнолетния обвиняем е предвидено в процесуален момент, който, макар и да е ситуиран в същия стадий, в чести случаи е значително отдалечен с оглед на извършваните процесуални действия и има твърде различно естество – при предявяването на разследването (чл. 389, ал. 1 и ал. 2 (ред. 2005–2023 г.) НПК). Тези недостатъци на нормативната уредба са коригирани в значителна степен с приемането на чл. 385а, чл. 385б и чл. 385в НПК (§ 15 от Закона за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс, ДВ, бр. 48 от 2.06.2023 г.). Извън обхвата на посочените изменения и допълнения на Глава тридесета НПК обаче остава твърде дискуссионното нормативно положение, свързано с предоставянето на родителите, попечителите или другите лица, които по закон полагат грижи за непълнолетния обвиняем, на права да участват в събирането и проверката на доказателствените материали и да правят искания, бележки и възражения *единствено в съдебната фаза* (чл. 392, ал. 1 НПК) (независимо че този модел на участие в производството до известна степен е възприет и по отношение на ощетеното юридическо лице, съответно граждански ищец – законодателно разрешение, което също не може да бъде прието еднозначно), като в същото време на тези участници в производството *не е предоставено право да обжалват съдебните актове*. Вж. в тази връзка Постановление № 5 от 28 и 29.11.1966 г., Пленум на ВС, т. 6: „При разглеждането на делата за престъпления срещу непълнолетни съдът задължително да призовава двамата родители и ги привлича към активно участие в процеса.“.

⁴⁵ Вж. **Маринова, Г.** Споразумението..., с. 150: „Правната уредба на това съдебно заседание в глава 29 НПК е оскъдна. Препращане за неуредените въпроси към общите правила липсва. Не е така при другите особени правила. При тях законодателят изрично включва препращаща разпоредба, което намирам за правилно. [...] Подобна разпоредба би трябвало да се предвиди и в глава 29 „Решаване на делото със споразумение“. И без нея съдилищата стигат до прилагане на общите правила при липса на специални, но правният механизъм за това е правоприлагането по аналогия.“.

⁴⁶ Както беше посочено, дори при тези особени правила, които уреждат особено детайлно съответните процесуални действия, като ускоряването на наказателното производство и освобождаването от наказателна отговорност с налагане на административно наказание, прилагането на редица от общите правила е неминуемо, например във връзка с изчисляването на сроковете (чл. 183–186 НПК). Освен това искането за ускоряване на досъдебното производство се прави чрез прокурора, който е длъжен незабавно да изпрати делото в съда (чл. 368, ал. 2 НПК), при което се прилагат общите правила за подсъдността, а също и всички съответни разпоредби относно качествата обвиняем, пострадал и ощетеното юридическо лице, имащи право да подадат искането; чл. 378, ал. 2 НПК предвижда, че „При разглеждане на делото могат да се преценяват събраните в наказателното производство доказателства и да се събират нови доказателства.“ – и оценката, и събирането на доказателствени материали се осъществяват именно по общия ред.

Посочената хипотеза на привличане на непълнолетен обвиняем по чл. 356, ал. 4 НПК⁴⁷ обуславя необходимостта от още едно уточнение, което се отнася до действието на препращането. Ядрото на наказателнопроцесуалната дейност по всяко наказателно дело несъмнено се формира от разпоредбите на чл. 1–355 и чл. 412–426 НПК, т.е. от общия ред. В същото време обаче прилагането по неуредените въпроси на общите правила (общия ред) по смисъла на особените правила на НПК не изключва действието и на други особени правила. Следователно, допустимо е (и задължително, когато са налице предпоставките за това) **паралелното прилагане на правила от различни глави на Част пета НПК**. Следва да се отчете също, че в зависимост от характера на делото, общият ред може да обхваща разпоредбите относно делата от общ или от частен характер, например във връзка с тежестта на доказване, изменението на обвинението, прекратяването на производството и

други, доколкото съответните особени правила по Част пета НПК са приложими по делата от частен характер.

При законосъобразно развитие на делото, включително правилна преценка на държавните процесуални органи относно наличието на съответните предпоставки за диференцираните процедури, **при провеждането на производството по общия ред прилагането на разпоредба/и от Част пета НПК поначало е изключено**. Това положение е следствие от обстоятелството, че процедурите по Част пета НПК са регламентирани като кохерентни, вътрешносъгласувани съвкупности от особени правила, които следва да бъдат прилагани в цялост от и до момента, в който съответните особености на делото са налице. Налице са обаче някои специфични хипотези, в които е задължително паралелното прилагане на общи и на особени правила, регламентиращи едни и същи въпроси⁴⁸.

⁴⁷ Въпросът относно едновременното прилагане на особените правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни, и бързото производство в съответната му редакция, е разгледан в т. 7 от Постановление № 6 от 30.10.1975 г., Пленум на ВС, изм. с Постановление № 7 от 6.07.1987 г., Пленум на ВС, т. 20: „Делата срещу непълнолетни подлежат на разглеждане по реда на гл. XX не само когато са за престъпления от общ характер, но и когато са за престъпления от частен характер, независимо от това дали наказателното производство е образувано по тѣжба на пострадалия, или по реда на чл. 46, ал. 1 НПК. Тези дела се разглеждат по общия ред само в случаите, посочени в чл. 386 НПК, а когато обвиняемите са извършили престъпленията като военнoслужещи, се разглеждат по реда на раздел II от същата глава. И в тези случаи обаче следва да се спазва установеното с общите правила изискване на задължително участие на защитник, ако при разглеждане на делото подсъдимият не е навършил пълнолетие. Когато делото се разглежда по общия ред поради извършване на престъплението от непълнолетен в съучастие с пълнолетен, следва да се спазват особените правила относно събирането на данни за личността на непълнолетния, призоваването на законните му представители, участието на прокурор, недопускането на частен и обществен обвинител срещу непълнолетния, временното му отстраняване от съдебната зала и др. В този случай делото може да се разглежда по реда на бързото производство, но при спазване на тези изисквания.“ При действието на НПК (1974) в редакциите му след 1993 г. поради правилата на чл. 171, ал. 1, т. 2 относно провеждането на предварително производство е недопустимо провеждането на бързо производство за престъпления, извършени от непълнолетни лица. Вж. **Вучков, В.** Проблеми на производството по чл. 409–414 НПК. // Съвременно право, 1998, № 4, с. 64–65; **Вучков, В.** Досъдебното полицейско производство. Коментар на промените в Наказателно-процесуалния кодекс (ДВ, бр. 70 от 1999 г.). Примерни образци на протоколи за действия по разследването. С., Фенея, 1999, с. 13–14, 27–28.

⁴⁸ В гражданския процес възниква аналогичен въпрос – относно прилагането в общия исков процес на разпоредби, предвидени в Част трета от Гражданския процесуален кодекс (ДВ, бр. 59 от 20.07.2007г.). В т. 4 от мотивите на Тълкувателно решение № 1 от 9.12.2013 г. на ВКС по тѣлк. д. № 1/2013 г., ОСГТК се приема: „Възражението за прихващане с ликвидно вземане по същността си е позоваване на правната промяна, каквото е и възражението за опрощаване и възражението за плащане след подаване на въззивната жалба. С това възражение не се променя спорният предмет, тѣй като предявеното с него вземане вече е установено с влязло в сила съдебно решение или заповед за изпълнение, и съответно за доказване на възражението не е необходимо събиране на доказателства. Формален аргумент в подкрепа на тази теза е и разпоредбата на чл. 371 ГПК, която независимо от систематичното ѝ място в Глава 32 („Произ-

В този смисъл като своеобразно изключение от така очертаното съдържание на понятието „общия ред“ може да се разглежда неговата употреба в **чл. 394, ал. 2 (ред. 2005–2023 г.) НПК**: „Когато непълнолетният е привлечен като обвиняем за деяние, извършено в съучастие с пълнолетен, делата не се разделят и производството се разглежда по общия ред.“⁴⁹. Както беше посочено, съгласно т. 7 от Постановление № 6 от 30.10.1975 г.,

Пленум на ВС, изм. с Постановление № 7 от 6.07.1987 г., Пленум на ВС, т. 20, при извършване на престъплението от непълнолетен в съучастие с пълнолетен, независимо че се прилага общият ред, следва да бъдат прилагани някои от особените правила⁵⁰. Прилагането на особените правила относно непълнолетни обвиняеми в разглежданата хипотеза се приема и в теорията⁵¹.

водство по търговски спорове“) следва да намери приложение изобщо и в общия исков процес.“. В доктрината се изтъква: „Прилагането по аналогия на текст, който е в особения исков процес, по отношение на общия исков процес според мен (В. П.) е в отклонение от правилата за прилагане по аналогия.“. **Сталев, Ж., Мингова, А., Попова, В., Стамболиев, О., Иванова, Р.** Българско гражданско процесуално право. Десето преработено и допълнено издание. Второ по действащия ГПК. С., Сиела, 2020, с. 434.

⁴⁹ В същия смисъл е чл. 386, ал. 2 НПК (1974): „Когато престъплението е извършено от непълнолетен в съучастие с пълнолетен, обвиненията не се разделят и производството се разглежда по общия ред.“. В законопроекти за Наказателно-процесуален кодекс от периода обаче е предвидено, че „Когато престъплението е извършено от непълнолетен в съучастие с пълнолетен, двете обвинения се разделят и производството срещу непълнолетния се разглежда по реда на тази глава (*Глава единадесета – „Особени правила“ – б. м. – Я. Р.*). Ако разделянето не може да се направи без вреда за производството, всички обвинения се разглеждат от надлежния общ съд.“ (чл. 412, ал. 2) – вж. **Наказателно-процесуален кодекс на Народна република България (Проект)**. Б. м., б. и., 1967, с. 105. Същото правило се предвижда в чл. 414, ал. 2 от **Наказателно-процесуален кодекс на Народна република България (Проект)**. Б. м., б. и., 1968, с. 108 и чл. 414, ал. 2 от **Наказателно-процесуален кодекс**. Проект. С., Министерство на правосъдието, Съвет по законодателството, 1968, с. 119.

⁵⁰ Този подход е възприет с НПК (1974). Съгласно чл. 48 от Закона за съдилищата за маловръстни (Утвърден с Указ № 11 от 11.02.1943 г., ДВ, бр. 39 от 20.02.1943 г. (LXV), отм. „Известия“, бр. 13 от 13.02.1951 г.) „Ако обвинението на маловръстния е съединено с такова против лице, навършило 17 години, двете обвинения се разделят и маловръстният се предава на съда за маловръстни. Но ако разделянето не може да се направи без вреда за производството, компетентният съд за маловръстни постановява, щото целото производство да бъде предадено на общия съд. Това определение не подлежи на обжалване.“, а чл. 286 от Наказателно-процесуалния кодекс от 1952 г. („Известия“, бр. 11 от 5.02.1952 г., отм. ДВ, бр. 89 от 15.11.1974 г.) (НПК (1952) предвижда, че „Когато престъплението е извършено от непълнолетен в съучастие с пълнолетен, двете обвинения се разделят и производството срещу непълнолетния се разглежда по реда на тази глава. Ако разделянето не може да се направи без вреда за производството, всички обвинения се разглеждат от надлежния общ съд.“. Вж. в тази връзка **Здравков, П.** Предварителното производство срещу непълнолетни у нас. // Социалистическо право, 1958, № 8, с. 25; **Здравков, П.** Наказателният процес срещу непълнолетни у нас. // Социалистическо право, 1960, № 5, с. 5–6; Постановление № 5 от 28 и 29.11.1966 г., Пленум на ВС. За критика на това положение вж. **Здравков, П.** Характеристика на особените правила за непълнолетни в новия Наказателно-процесуален кодекс. // Социалистическо право, 1975, № 1, с. 39. Чл. 422 от Уголовно-процесуальный кодекс на Руската Федерация от 18.12.2001 г. (N 174-ФЗ) предвижда своеобразно съчетание между различните подходи на българския законодател – при престъпление, извършено в съучастие от непълнолетно и пълнолетно лице, делата се разделят и само ако това е невъзможно, по отношение на непълнолетния се прилагат особените правила, предвидени в Част четвърта, Раздел XVI, Глава 50 от кодекса.

⁵¹ Вж. **Стоев, С.** Наказателният процес срещу непълнолетни – съдебно-етични и психологични аспекти. // Обществено възпитание, 1983, № 6, с. 17; **Чинова, М.** Особени правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни. Дисертация за получаване на научната степен „кандидат на юридическите науки“. С., Софийски университет „Климент Охридски“, Юридически факултет, 1985, с. 63–64, бел. под линия 1; **Гочева, Я.** Специфики при разследване на дела за престъпления, извършени от непълнолетни. – В: **Тонева, Г.** (ред.) Помагало по наказателен процес за кандидати за младши прокурори. Част I. С., Национален институт на правосъдието, б. г., с. 481; **Калпакчиев, К.** Особени правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни. – В: **Ненков, Р.** (ред.)

В някои отношения, например относно мерките за неотклонение, които могат да бъдат взети спрямо непълнолетния и съответно спрямо пълнолетния обвиняем, това положение, в контекста на първоначалната редакция на чл. 394, ал. 2 НПК, следва да бъде подкрепено⁵². Така и доказателства за обстоятелствата по чл. 387 НПК и други специфични обстоятелства⁵³ се събират само относно непълнолетния обвиняем⁵⁴; предвидените в закона процесуални права се упражняват само от неговите родители или попечители, а не и от тези на пълнолетния; единствено непълнолетният подсъдим може да бъде отстранен

от съдебната зала, когато е необходимо да се изяснят факти, които могат да му повлияят отрицателно, и прочие⁵⁵. В същото време обаче проблемите, произтичащи от тази разпоредба в разглежданата ѝ редакция, са многобройни, защото редица от особените правила е изключено да бъдат приложени единствено спрямо непълнолетния обвиняем, а по необходимост се отнасят до цялото производство, например: изискването относно специалната подготовка на разследващите органи⁵⁶; правилата за определяне на съдебния състав⁵⁷; правилата относно публичността⁵⁸; задължителното участие на прокурор⁵⁹; забраната за участие на частен

Помагало по наказателно процесуално право за кандидати за младши съдии. С., Национален институт на правосъдието, б. г., с. 449.

⁵² Спрямо непълнолетния обвиняем могат да бъдат вземани само мерките за неотклонение по чл. 386, ал. 1, т. 1–4, а спрямо пълнолетния – тези по чл. 58 НПК (извън хипотезите на прилагане на Глава тридесет и първа НПК).

⁵³ Относно понятията „факти“, „обстоятелства“ и „фактически обстоятелства“ в контекста на предмета на доказване по наказателни дела вж. **Вучков, В.** Предмет на процесуалното доказване. // Юридически свят, 2000, № 1, с. 166–167; **Вучков, В.** По повод разпоредбата на чл. 82, т. 2 от Наказателно-процесуалния кодекс. // Правна трибуна, 2002, № 2, с. 16–17; **Вучков, В.** Променя ли се предметът на доказване? // Бюлетин на Академията на МВР, Факултет „Полиция“, 2003, № 15, с. 48–53.

⁵⁴ Например възможността за разбиране на свойството и значението на деянието и за ръководене на постъпките и извършването на деянието поради увлечение или лекомислие.

⁵⁵ В този контекст, принципно не са налице и процесуални проблеми, свързани с извършването по такива дела на способности на доказване, при съблюдаване на съответните правила, свързани с непълнолетното на обвиняемия, като са възможни и някои специфични хипотези, например свързани с участието на педагог, психолог, лекар, притежаващ подходяща специалност, или друг специалист при очна ставка, провеждана с участието на непълнолетен и пълнолетен обвиняем.

⁵⁶ Чл. 385 (ред. 2005–2023 г.) НПК предвижда, че „По делата за престъпления, извършени от непълнолетни, досъдебното производство се провежда от определени разследващи органи със специална подготовка.“ В чл. 11 от Указанията на главния прокурор за разследване на престъпления, извършени от непълнолетни, от 1981 г. е предвидено, с оглед на чл. 386, ал. 2 НПК (1974), че „По възможност тези предварителни следствия също се възлагат на следовател със съответна подготовка и определен да работи по дела срещу непълнолетни.“ – цит. по: **Указания** за разследване на престъпления, извършени от непълнолетни № И-539/29.V.1981 г. С., Главна прокуратура на НРБ, 1981, с. 6.

⁵⁷ Чл. 390, ал. 1, вр. чл. 28, ал. 1 НПК.

⁵⁸ Чл. 391, ал. 1 (ред. 2005–2023 г.) НПК.

⁵⁹ Чл. 392, ал. 3 НПК. Участието на прокурора в съдебната фаза по наказателни дела от общ характер е задължително във всички стадии (чл. 247г, ал. 1, т. 1, чл. 271, ал. 2, т. 1, чл. 329, ал. 1, чл. 353, ал. 2, чл. 414, ал. 3 НПК и общата разпоредба на чл. 268 НПК), поради което тази разпоредба има особени последици единствено по наказателни дела от частен характер. Следва да се приеме, че в същите прокурорът няма качеството страна и процесуалната му дейност се състои в представянето на становище по въпросите на делото (сходна е хипотезата на участието му в касационното производство по наказателни дела от частен характер. Вж. също чл. 10 НПК (1952), който предвижда, че по дела от частен характер прокурорът може да даде заключение. В чл. 45, ал. 1 НПК (1974) в периода от приемането на кодекса до 1999 г. се предвижда, че „По делата за престъпления, които се преследват по тъжба на пострадалия, прокурорът упражнява надзор за законност.“). В някои случаи това правомощие би могло да бъде упражнено единствено по отношение на въпросите, отнасящи се до непълнолетния подсъдим, но в други би било неизбежно да бъдат обхванати и такива, касаещи пълнолетния, например при съучастие, както и при други хипотези на връзка между деянията на подсъдимите. В теорията е изразено

обвинител⁶⁰. Тяхното подробно изследване стои встрани от фокуса на изложението, но е важно да се изтъкне, че разглеждането на делото по общия ред по смисъла на чл. 394, ал. 2 (ред. 2005–2023 г.) НПК се отнася само до пълнолетния обвиняем (пълнолетните обвиняеми), и то, както беше посочено, с редица възможни изключения, следователно се касае до крайно специфична хипотеза на **едновременно прилагане в едно производство на общите и на особени правила при едни и същи по естеството си процесуални действия, но извършвани с участието на различни обвиняеми**⁶¹.

След изменение от юни 2023 г.⁶² чл. 394, ал. 2 НПК предвижда, че „Когато непълнолетният е привлечен като обвиняем за деяние, извършено в съучастие с пълнолетен, делата не се разделят и производството се разглеж-

да при спазване на особените правила на тази глава.“. Концептуалната промяна в законодателния подход, независимо от допуснатото несъответствие със заглавието на чл. 394 НПК – „Разглеждане по общия ред на дела за престъпления, извършени от непълнолетни“ – разрешава немалка част от разгледаните по-горе проблеми, включително във връзка с публичността на съдебното заседание⁶³. Новата редакция на правилото обаче поражда други неясноти, които е необходимо да намерят изрично нормативно разрешение, например относно допустимостта на конституиране на частен обвинител, който да осъществява функцията по обвинение по отношение на пълнолетния подсъдим, както и относно съчетаването на процедурата по Глава тридесета НПК с тази по Глава тридесет и първа НПК.

разбирането, че по пътя на корективното тълкуване е необходимо да се приеме, че правилото на чл. 392, ал. 3 НПК при делата за престъпления от частен характер, извършени от непълнолетни, се отнася единствено до хипотезите на чл. 48 и чл. 49 НПК. Вж. **Митов, Г.** Наказателни дела от частен характер. С., Сиби, 2017, с. 105.

⁶⁰ Чл. 392, ал. 4 НПК. Посоченото по-горе относно участието на прокурора във връзка с невъзможността да се осъществява процесуална дейност, касаеща единствено пълнолетния подсъдим, *mutatis mutandis* се проявява и в дейността на частния обвинител. Вж. в тази връзка **Василев, Б.** Правото на защита на пострадалия в наказателния процес. // Правна мисъл, 2015, № 3, с. 109: „Тълкуването на ВС на РБ (т. 7 от Постановление № 6/30.10.1975 г.) на нормата на чл. 394, ал. 2 от НПК за това, че забраната за конституиране на частен обвинител спрямо непълнолетния важи и при разглеждане на делото по общия ред, когато престъплението е извършено от непълнолетен в съучастие с пълнолетен, е откровено неиздържано от правна страна. Ако се допусне да има частен обвинител спрямо само един от съучастниците (в случая пълнолетния), то при едно обжалване пред по-горна инстанция само от частния обвинител, без съответен протест на прокурора, примерно относно по-тежката квалификация, за която подсъдимите са оправдани на първа инстанция, то въззивният съд не би могъл да стори нищо дори и при основателна жалба на частния обвинител, защото няма как да разкъса правната квалификация на съизвършителите и да осъди само единия от тях (пълнолетния) за по-тежко престъпление.“

⁶¹ Принципната недопустимост на това положение е разгледана в Тълкувателно решение № 1 от 6.04.2009 г. на ВКС по тълк. д. № 1/2008 г., ОСНК, т. 5, макар и във връзка с различен въпрос – относно невъзможността да се проведе съкратено съдебно следствие единствено спрямо някои от подсъдимите: „*Регламентираният в чл. 13 НПК принцип за разкриване на обективната истина може да бъде реализиран най-успешно чрез съдебно производство, проведено по едни и същи правила за всички лица, конституирани в качеството на подсъдими.* Законодателната практика последователно провежда това основополагащо начало [...] Очевидно при очертаната процесуална ситуация особените правила са неприложими, защото би възникнала необходимост от *паралелното разглеждане на делото по общ и специален ред в рамките на едно и също съдебно производство* [...] По аргумент за противното (*per argumentum a contrario*) и при съобразяване на принципа за *изчерпателност на особените правила при всяко диференцирано производство*, следва заключението за недопустимост на съкратеното съдебно следствие по чл. 372, ал. 4 и чл. 373, ал. 2 и 3 НПК за един или няколко подсъдими, когато техен съпроцесник не е съгласен същата процедура да се приложи и спрямо него.“ (к. м. – Я. Р.).

⁶² § 25 от Закона за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс, ДВ, бр. 48 от 2.06.2023 г.

⁶³ Чл. 394, ал. 4 НПК предвижда, че „Съдът може да разгледа делото в открито съдебно заседание след преценка на най-добрия интерес на непълнолетния.“

Разпоредбата на чл. 394, ал. 2 НПК, както в отменената, така и в действащата си редакция, не съдържа правила относно разделянето на делата и реда за провеждане на производството в случаите, при които е привлечен непълнолетен обвиняем, но за престъпление, което не е извършено в съучастие с пълнолетен, т.е. е извършено от непълнолетния без съучастник (или в съучастие с друго непълнолетно лице), наред с което по делото е привлечен пълнолетен обвиняем. Считам, че в тези случаи следва да бъдат приложени общите правила (респективно тези на чл. 408, ал. 1 и ал. 2 НПК) относно разделянето и обединяването на дела, доколкото необходимостта, с оглед разкриването на обективната истина, от разглеждането в едно производство на обвиненията срещу няколко лица не се изчерпва единствено с института на съучастие. При провеждането на едно производство с участието на непълнолетен и на пълнолетен обвиняем и извън хипотезата на чл. 394, ал. 2 НПК е единствено логично да бъдат съблюдавани разглежданите по-горе особености относно прилагането на някои разпоредби, включени в Глава тридесета НПК, в съответствие с т. 7 от Постановление № 6 от 30.10.1975 г., Пленум на ВС, изм. с Постановление № 7 от 6.07.1987 г., Пленум на ВС, т. 20.

Налице са още няколко хипотези, които следва да бъдат посочени във връзка с разглежданите проблеми. При първата от тях е налице престъпление, извършено в съучастие, като по отношение на един или няколко от извършителите престъплението се явява такова от общ характер, а по отношение на другия/другите – от частен характер, например поради наличие на някое от предвидените в чл. 218в, т. 2 НК отношения между дееца и пострадалия⁶⁴. Това поражда въпроса дали следва да бъде проведено едно производство, в което да бъде реализирана отговорността на всички съучастници, и съответно дали делото следва да бъде от общ или от частен характер, респективно дали е необходимо провеждането на отделни производства⁶⁵. Доколкото наказателните дела от частен характер не са регламентирани като диференцирана процедура в Част пета НПК и не се възприемат еднозначно като такава в българската наказателнопроцесуална теория⁶⁶, тази хипотеза следва да бъде отбелязана единствено за да бъде подчертано, че анализиранияте проблеми в определени случаи надхвърлят пределите на диференциацията.

На следващо място, в чл. 396, ал. 2 НПК е предвидено, че „На военните съдилища са подсъдни и делата за престъпления,

⁶⁴ „Наказателното преследване се възбужда по тъжба на пострадалия в следните случаи: [...] за кражба, обсебване, измама и изнудване, когато предмет на престъплението е частно имущество, ако пострадалият е съпруг, възходящ, низходящ или роднина по сребрена линия до втора степен на виновния или живее с него в едно домакинство, или е настойник или попечител на виновния.“

⁶⁵ Вж. **Велчев, Б.** Престъпления от частен характер. С., Сиела, 2015, с. 199–203, 206, както и Решение № 66 от 22.10.1966 г. на ВС по н. ч. пр. № 55/1966 г., ОСНК; Решение № 475 от 22.11.1985 г. на ВС по н. о. х. д. № 534/85 г., П н. о.; Решение № 481 от 3.12.2009 г. на ВКС по н. д. № 492/2009 г., П н. о., НК. От редица разпоредби на НПК може да бъде формулиран извод, че принципната позиция на законодателя е в насока ангажиране на наказателната отговорност на всички съучастници в едно производство – вж. чл. 40, чл. 216, ал. 1, чл. 394, ал. 2, чл. 396, ал. 2 НПК. Вж. в тази връзка **Киров, С.** Кратък курс по българско конституционно право. Част I. Устройство на българската държава. Част II. Правата на българските граждани. С., Издание на Книжарница Ц. Н. Чолаков, 1920, с. 109; **Баламезов, С. Г.** Конституционно право. Част трета. Граждани. Права – свободи – задължения – гаранции. Второ издание. С., Университетска печатница, 1946, с. 174–177; **Лютов, К.** Въпроси на освобождаването от наказателна отговорност. – В: Лекции за следдипломна квалификация на юристи (за следователи при Министерството на вътрешните работи). Том XVI. С., Софийски университет „Климент Охридски“, Юридически факултет, Ведомствено издание, 1978, с. 98–100; **Сълов, И. З.** Относно някои изменения и допълнения на НПК. // Правна мисъл, 1987, № 6, с. 60–71; **Иванчев, К.** Относно разделянето на наказателното производство по чл. 31а НПК. // Държава и право, 1988, № 6, с. 80–82.

⁶⁶ Наказателните дела от частен характер, както и делата за престъпления от частно-публичен и публично-частен характер, се посочват в т. III – „Диференцирани процедури“ – на § 4 – „Обща характеристика на фазите и етапите на наказателния процес“, като се изтъква, че „По-голямата част от диференцираните процедури са уредени в част пета НПК“ – вж. **Чинова, М., Митов, Г.** Цит. съч., с. 53–55.

в осъществяването на които са участвали и граждански лица, освен когато делото е от компетентност на Европейската прокуратура.“ (к. м. – Я. Р.)⁶⁷. Въпреки употребената формулировка, различна от тази по чл. 394, ал. 2 НПК, считам, че трудно би могло да се твърди, че тази разпоредба обхваща в пълнота всички релевантни за изследвания въпрос хипотези на престъпна дейност, различни от съучастие⁶⁸, поради което и при нея възникват разгледаните по-горе във връзка с чл. 394, ал. 2 НПК проблеми.

Показателно за сложността на този аспект от регулираната материя е историческото развитие на нормативната уредба. В първоначалната редакция на НПК (1952) чл. 295, ал. 1 предвижда, че „На военните съдилища са подсъдни делата за престъпления, извършени от граждански лица в съучастие с военни или приравнени лица.“, а съгласно ал. 2 „На същите съдилища са подсъдни делата за военни престъпления, извършени от граждански лица в съучастие с лица по чл. 3, т. 1 от Военно-наказателния закон.“. През 1956 г.

⁶⁷ Вж. по-подробно **Илиева, И.** Българските военни съдилища и правото на справедлив съдебен процес. // *De Jure*, 2020, № 2, с. 161–171; **Илиева, И.** Специална подсъдност..., с. 68–69. Разширяване на хипотезите, при които делата за престъпления, извършени от граждански лица, са подсъдни на военните съдилища, е предвидено в **Проект** на Закон за допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс, сигнатура 054-01-52, постъпил на 8.06.2020 г. Достъпен на: <https://www.parliament.bg/bills/44/054-01-52.pdf> (24.03.2024 г.): „§1. В член 396 се правят следните допълнения: **1.** В ал. 1 се създава т. 7: „7. служителите на Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“ по чл. 19, ал. 1, т. 1 и 2 от Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража и служителите на Главна дирекция „Охрана“ при Министерството на правосъдието при или по повод изпълнение на службата им.“ **2.** Създават се ал. 3 и 4: „**(3)** На военните съдилища са подсъдни и дела за престъпления, извършени от граждански лица: **1.** по Глава пета от Особената част на Наказателния кодекс, когато предмет на престъплението е имущество на Министерството на отбраната, Българската армия, структурите на пряко подчинение на министъра на отбраната, Държавна агенция „Национална сигурност“, Държавна агенция „Разузнаване“ и Национална служба за охрана; **2.** по Глава осма, Раздел I – чл. 269 – 270 и чл. 273 – 277, когато деянието е насочено срещу дейността на органите по ал. 1, Раздел III – във връзка с престъпления, делата по които са подсъдни на военните съдилища, и Раздел IV – чл. 304 – 304в и чл. 305 – 307, когато деянието е свързано със службата или функцията на лицата по ал. 1 от Особената част на Наказателния кодекс; **3.** по Глава дванадесета от Особената част на Наказателния кодекс. **(4)** На военните съдилища са подсъдни и дела за престъпления, извършени от граждански лица на територията на обекти, имоти, съоръжения и превозни средства на Министерство на отбраната, структурите на пряко подчинение на министъра на отбраната и българската армия.“. Вж. също **Начев, Н.** Компетентност на военните съдилища и прокуратури. Достъпно на: <https://prb.bg/upload/423/Статия Компетентност на военните съдилища и прокуратури.pdf> (24.03.2024 г.), с. 51–58. В исторически план детайлни правила относно подсъдността при различните хипотези на престъпно поведение на двете категории лица са предвидени в чл. 89–93 от Военно-съдебния наредба-закон (Утвърден с Указ № 316 от 31.12.1937 г., ДВ, бр. 20 от 29.01.1938 г. (LX). Преименуван на Военно-съдебен закон, ДВ, бр. 196 от 8.09.1944 г. (LXVI). Отм. ДВ, бр. 180 от 6.08.1949 г. (LXXI). Вж. в тази връзка **Сливков, И.** Действие на новия Военно-наказателен наредба-закон по лица. // *Военно-правна мисъл*, 1938 (IV), № 1, с. 18; **Сливков, И.** Наказателно-правни последици от съучастие по чл. 5 от Военно-наказателния наредба-закон. // *Военно-правна мисъл*, 1939 (V), № 4, с. 349–358; **Жабински, Н. Г.** За субекта на военното престъпление. // *Военно-правна мисъл*, 1941 (VII), № 4, с. 376–388; **Байчев, П.** За военното престъпление (Правни изследвания). Дисертация, рецензирана от проф. д-р Н. Долапчиев и проф. д-р Н. Жабински, одобрена от Съвета на Юридическия факултет при Софийския университет. Шумен, Печатница Прес. Търговски & Синове, 1942, с. 42–45, 107–124; **Младенов.** Отговорността на гражданските лица по Военно-наказателния наредба-закон. // *Военно-правна мисъл*, 1942 (VIII), № 2, с. 137–151; **Сливков, И.** Още нещо за съучастие по чл. 5 от ВВНЗ. // *Военно-правна мисъл*, 1942 (VIII), № 4, с. 309–331; **Жабински, Н. Г.** Обща част на военно-уголовно-материалното право. Книга първа. С., Печатница на Военно-книгоиздателския фонд, 1943, с. 51–54. Вж. също **Попзлатев, П.** Може ли по нашето законодателство в мирно време гражданските лица да отговарят пред военните съдилища. // *Юридически архив*, 1935 (VII), № 3, с. 261–269.

⁶⁸ Вж. по-подробно **Начев, Н.** Военни съдилища и прокуратури. Възникване, нормативна уредба и перспективи. [Второ допълнено издание]. С., МКД-96, 2020, с. 171–176.

разпоредбата е изменена⁶⁹: „На военните съдилища са подсъдни делата за престъпления, извършени от граждански лица в съучастие или съпричинителство с военнослужащи или волнонаемни.“ (ал. 1); „На същите съдилища са подсъдни делата за военни престъпления, извършени от граждански лица в съучастие или съпричинителство с лица по чл. 340, буква „в“ от Наказателния кодекс.“ (ал. 2); „Делата за престъпленията „недоносителство“ и „укривателство“, извършени от граждански лица по престъпления, подсъдни на военните съдилища, се разглеждат от същите съдилища.“ (ал. 3). С приемането на НПК (1974) в чл. 388, ал. 2 е предвидено, че „На военните съдилища и на военната колегия на Върховния съд са подсъдни и делата за: 1. престъпления, извършени от граждански лица в съучастие или съпричинителство с лица, посочени в предходната алинея; 2. недоносителство и укривателство, извършени от граждански лица във връзка с престъпления, делата за които са подсъдни на военните съдилища“. През този период е постановено Тълкувателно решение № 60 от 27.04.1978 г. по н. д. № 56/77 г., ОСНК на ВС, съгласно което „единственият критерий, който определя подсъдността на военните съдилища, е длъжностното качество на субекта на престъплението. На военните съдилища са подсъдни не само делата за извършени престъпления от лицата, посочени в чл. 388, ал. 1 НПК (понастоящем чл. 396, ал. 1 НПК – б. м. – Я. Р.), но и деянията, които са осъществени от тях в съучастие или съпричинителство с граждански лица. Връзката между деянията изключва общата подсъдност и предава за разглеждане от военните съдилища по правилата на специалната подсъдност и деянията на гражданските лица. Без значение за определяне на подсъдността е относителната тежест на извършените престъпления

от лицата по чл. 388, ал. 1 НПК, дали те са действали като извършители, подбудители или помагачи, дали деянията им са единични, продължени или продължавани, умишлени или непредпазливи престъпления. Военният съд разглежда и делата за недоносителство и укривателство, извършени от граждански лица във връзка с престъпленията, делата за които са подсъдни на военните съдилища. В тези случаи органите на предварителното производство, прокуратурата и съдилищата не могат да разделят производството така, че на военния съд да се предадат за разглеждане само лицата, посочени в чл. 388, ал. 1 НПК, а на гражданския съд – гражданските лица за деянията им, извършени в съучастие или съпричинителство с първите. В тези случаи деянията на всички лица са подсъдни на военния съд.“. Разпоредбата функционира в тази редакция до 2003 г., когато правилата с такова съдържание отпадат от текста на закона⁷⁰.

Във връзка с правилото на чл. 396, ал. 2, предл. 1 НПК по делото *Mustafa c. Bulgarie*, Requête n° 1230/17, 28.11.2019, §§ 38–50 Европейският съд по правата на човека констатира нарушение на чл. 6, § 1 ЕКПЧ⁷¹. Въз основа на това решение ВКС приема, че е налице основание за възобновяване на наказателното дело по чл. 422, ал. 1, т. 4 НПК. С оглед на тези въпроси също възниква проблемът за прилагането на различни процедури по отношение на отделни обвиняеми: „Непосредственият проблем, който изисква разрешаване, е свързан с установяване на процесуалния правен ред, по който констатираното от ЕСПЧ нарушение да бъде поправено. Възможността обвинението срещу цивилно лице за извършено в съучастие с военен престъпление да бъде разгледано от общ съд не е предвидена в действащия процесуален закон. Затова при прилагане на стандарта за търсене на най-близкия процесуален

⁶⁹ § 80, т. 6 от Закона за изменение и допълнение на Наказателния закон, „Известия“, бр. 12 от 10.02.1956 г.

⁷⁰ С релевантното изменение в чл. 388, ал. 2 НПК (1974) са поместени разпоредби с различно съдържание и разглежданата материя остава без изрична уредба. Вж. § 110 от Закона за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс, ДВ, бр. 50 от 30.05.2003 г.

⁷¹ Вж. в тази връзка *Incal v. Turkey*, Application no. 22678/93, 9.06.1998, §§ 65–73; *Şahiner v. Turkey*, Application no. 29279/95, 25.09.2001, §§ 33–47; *Canevi et autres c. Turquie*, Requête n° 40395/98, 10.11.2004, §§ 25–37; *Öcalan v. Turkey*, Application no. 46221/99, 12.05.2005, §§ 112–118; *Ergin v. Turkey (No. 6)*, Application no. 47533/99, 4.05.2006, §§ 38–54; *Maszni c. Roumanie*, Requête n° 59892/00, 21.09.2006, §§ 39–60.

ред, делото след възобновяването му в частта, касаеща се до обвинението срещу М., следва да бъде изпратено на военния прокурор за упражняване на правомощията по чл. 216, ал. 1 НПК за отделяне на материалите, отнасящи се до обвинението срещу М., и последващото им изпращане на прокурор от общата, местно компетентна по общите правила прокуратура за упражняване на правомощията по чл. 242 – 246 НПК. Не би било излишно в тази връзка да се отбележи, че върховната инстанция няма компетентност да направи сама таква възлагане в рамките на настоящото производство, защото в резултат би се стигнало до невъзможната процесуална ситуация на комбинирано прилагане в рамките на едно и също наказателно производство на различен процесуален ред за неговото разглеждане по отношение на различните съучастници – общ по отношение на една част от тях и специален – по отношение на останалите. Би поставило съда и изготвил обвинителния акт прокурор в ситуация на процесуални отношения, оставащи извън компетентността на всеки от тези

органи, доколкото е процесуално недопустимо прокурорът от Специализираната прокуратура да сезира общия първоинстанционен наказателен съд, нито общият наказателен съд може да разгледа обвинение, внесено пред него от прокурор от Специализираната прокуратура.⁷²

По аргумент от т. 7 от Постановление № 6 от 30.10.1975 г., Пленум на ВС, изм. с Постановление № 7 от 6.07.1987 г., Пленум на ВС, т. 20, следва да се приеме, че ако при условията на чл. 396, ал. 2, предл. 1 НПК съучастникът – гражданско лице – е непълнолетен, по отношение на него се прилагат съответните особени правила на Глава тридесета НПК⁷³. Случаят е аналогичен на чл. 394, ал. 2 (ред. 2005–2023 г.) НПК – особеностите на съучастника (навършено пълнолетие или притежаване на качество по чл. 396, ал. 1, т. 1–6 НПК) не са основание за изключване приложимостта на тези правила по отношение на непълнолетния обвиняем, тъй като не влияят върху необходимостта от това⁷⁴.

⁷² Решение № 97 от 21.12.2020 г. на ВКС по н. д. № 336/2020 г., III н. о., НК. Вж. по-подробно и **Илиева, И. М.** Особени правила за разглеждане на дела, подсъдни на военните съдилища. Дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“. Велико Търново, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, Юридически факултет, Катедра „Наказателноправни науки“, 2020, с. 37–40. За по-нататъшното движение на делото вж. Решение № 27 от 10.01.2024 г. на ВКС по н. д. № 812/2023 г., III н. о., НК: „След възобновяване на производството, с постановление на прокурор от ВОП – Сливен, досъдебното производство е било разделено спрямо подс. М. и изпратено в ОП – Бургас. Разследването по делото е предявено на М. от прокурор при ОП – Бургас в присъствието на защитник, след което Окръжна прокуратура – Бургас внесла обвинителен акт срещу подс. М., по който в Окръжен съд – Бургас е образувано н. о. х. д. № 1237/21 г.“. Бива постановена Присъда № 7 от 27.01.2023 г. на ОС – Бургас по н. о. х. д. № 1237/2021 г., която бива потвърдена с Решение № 53 от 13.07.2023 г. на АС – Бургас по в. н. о. х. д. № 94/2023 г., което бива изменено от ВКС в частта относно наказанието и потвърдено – в останалата част. Постановените след възобновяването на делото съдебни актове представляват интерес и поради анализа на редица дискуссионни въпроси, касаещи допустимостта на доказателствени материали, събрани в производството преди възобновяването на делото.

⁷³ Вж. също **Илиева, И.** Военно правосъдие в Република България. С., Сиела, 2023, с. 177–178.

⁷⁴ При действието на Глава тридесет и първа „а“ (ред. 2011–2022 г.) НПК същото се отнася и до хипотезата на разглеждане на делото по този ред – съответните особени правила, предвидени в Глава тридесета НПК, следва да се прилагат по отношение на непълнолетния обвиняем (респективно в цялост, ако той е единственото лице с това качество, или всички обвиняеми са непълнолетни). Поради липсата на изрична разпоредба в противен смисъл, аналогична на чл. 390, ал. 3 НПК, посоченото положение не се влияе от обстоятелството, че делото е подсъдно на Специализирания наказателен съд, тъй като чл. 411е (ред. 2011–2022 г.) НПК препраща по неуредените въпроси към общите правила, а те, както беше изяснено, в съответните хипотези включват прилагането на други правила, поместени в Част пета НПК. Поради това не намирам за необходимо изричното закрепване на правило в този смисъл, както е предложено в § 21, т. 2 от **Проект** на Закон за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс, сигнатура 002-01-64, постъпил на 10.11.2020 г. Достъпен на: <https://www.parliament.bg/bills/44/002-01-64.pdf> (24.03.2024 г.), относно създаването на чл. 411е, ал. 2: „Когато обвиняемият е

По различен начин стои сходният въпрос относно чл. 390, ал. 3 НПК, съгласно който „Когато непълнолетният е военнослужещ, делото се разглежда по реда на глава тридесет и първа.“⁷⁵. При тези обстоятелства съгласно изричната разпоредба е недопустимо прилагането на правила, предвидени в Глава тридесета НПК. За разлика от предходния вариант (съучастието между лице по чл. 396, ал. 1, т. 1–6 НПК и непълнолетно гражданско лице), при този по чл. 390, ал. 3 НПК самият непълнолетен е носител на особеното качество по чл. 396, ал. 1, т. 1–6 НПК и от това произтичат всички специфики, обуславящи функционирането на процедурата по Глава тридесет и първа НПК⁷⁶. Възможно е и едно-

временно възникване на някои или на всички от разгледаните специфични хипотези – ако непълнолетното лице, притежаващо качество по чл. 396, ал. 1, т. 1–6 НПК, извърши престъплението в съучастие с непълнолетно гражданско лице, съответно и с пълнолетно гражданско лице.

На следващо място, **налице са и няколко хипотези, при които особените правила не предвиждат отклонения от общите, а ги повтарят**. В повечето случаи този подход на законодателя не поражда проблеми в прилагането. Така дори без изрични разпоредби с такова съдържание, не може да има съмнение, че ВКС е касационна инстанция по делата, подсъдни на военните съдилища⁷⁷,

непълнолетен, се спазват и особените правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни.“

⁷⁵ Отделен е въпросът, че *de lege lata* тази хипотеза не може да възникне въз основа на българската нормативна уредба, тъй като не е допустимо непълнолетно лице да придобие никое от качествата по чл. 396, ал. 1 НПК (вж. чл. 141, ал. 1 от Закона за отбраната и въоръжените сили на Република България (ДВ, бр. 35 от 12.05.2009 г.), който след редакция от 2016 г. предвижда, че „На военна служба се приемат *пълнолетни* български граждани“ (к. м. – Я. Р.). Прилагането на чл. 390, ал. 3 НПК е възможно, ако непълнолетен обвиняем е придобил някое от тези качества по законодателството на чужда държава. В периода от приемането на НПК до юни 2015 г. (вж. § 23 от Закона за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс, ДВ, бр. 42 от 9.06.2015 г.) чл. 396, ал. 1, т. 1 НПК предвижда, че „На военните съдилища са подсъдни делата за престъпления, извършени от военнослужещи *по Закона за отбраната и въоръжените сили на Република България*“ (к. м. – Я. Р.). Както се посочва в мотивите към релевантния **Проект** на Закон за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс, сигнатура 554-01-34, постъпил на 13.02.2015 г. Достъпен на: <https://www.parliament.bg/bills/43/554-01-34.pdf> (24.03.2024 г.), това изменение има за цел „разширяване на подсъдността на военните съдилища и за престъпления, извършени от чужди военнослужещи под българска наказателна юрисдикция, чийто статут не се определя от Закона за отбраната и въоръжените сили“.

⁷⁶ Това положение не се приема единодушно – вж. § 16 от **Проект** на Закон за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс, сигнатура 002-01-64..., в който се предвижда изменение на чл. 390, ал. 3 НПК: „Когато непълнолетният е военнослужещ, делото се разглежда по реда на глава тридесет и първа *при спазване на особените правила по тази глава*.“ (к. м. – Я. Р.).

⁷⁷ Вж. чл. 397 НПК: „Делата, решени от военните съдилища, се разглеждат като въззивна инстанция от Военно-апелативния съд, а като касационна инстанция – от Върховния касационен съд, който разглежда и предложенията за възобновяване на наказателните дела на военните съдилища“. В исторически план през периода от непосредствено след Освобождението до средата на XX в., с изключение на 1922–1924 г., функционира самостоятелен орган, осъществяващ правомощията на касационна инстанция по дела, подсъдни на военните съдилища, – **Главен военен съд** (1879–1890 г.) (ст. V от Указ № 23 от 17.07.1879 г., ДВ, бр. 2 от 4.08.1879 г. (I), впоследствие **Главен военно-касационен съд** (1890–1922 г.) (чл. 1 от Военно-съдебния закон. (Утвърден с Указ № 185 от 16.12.1889 г., ДВ, бр. 74 от 7.04.1890 г. (XII), отм. ДВ, бр. 20 от 29.01.1938 г. (LX) (BC3 (1890); чл. 1–5 от Закона за устройството на военните съдилища и тяхната подсъдност (Утвърден с Указ № 34 от [27].12.1922 г., ДВ, бр. 221 от 30.12.1922 г. (XLIV) и **Военно-касационен съд** (1924–1948 г.) (чл. 1 от Закона за изменение и допълнение на BC3 (1890), утвърден с Указ № 20 от 31.07.1924 г., ДВ, бр. 105 от 11.08.1924 г. (XLVI); чл. 41 от Закона за устройството на народните съдилища (ДВ, бр. 70 от 26.03.1948 г. (LXX): „Върховният касационен съд, Върховният административен съд и Военно-касационният съд се закриват.“). Промяната се основава на чл. 61 от Конституцията на Народна република България от 1947 г. (ДВ, бр. 284 от 6.12.1947 г. (LXIX), с който се създава ВС. През 1949 г. с Отдел втори, Глава първа от Военно-съдебния закон от 1949 г. (ДВ,

както и на тези, подсъдни на специализираните наказателни съдилища, при действието на първоначалната редакция на Глава тридесет и първа „а“⁷⁸ (ред. 2011–2022 г.) НПК⁷⁹, тъй като това следва от общите правила на функционалната подсъдност⁸⁰. Особеност е налице относно споровете за подсъдност – чл. 398 НПК предвижда, че „Спорове за подсъдност между първоинстанционните военни съдилища се решават от Военно-апелативния съд.“, което представлява значимо отклонение от правилото на чл. 44, ал. 1 НПК, че „Спорове за подсъдност между съдилищата се решават от Върховния касационен съд.“.

По същия начин и без нарочен текст, предвиждащ, че „Постановлението на разследващия орган, с което се установява, че обвиняемият владее български език, подлежи на обжалване пред наблюдаващия прокурор“⁸¹, това положение следва от чл. 200 НПК⁸², съгласно който „Постановленията на разслед-

ващия орган се обжалват пред прокурора.“. Една от тези хипотези е по-специфична, тъй като е налице дублиране на законен повод за образуване на досъдебно производство – личното явяване на лицето пред органите на досъдебното производство с признание за извършено престъпление по чл. 208, т. 3 и по чл. 356, ал. 1, т. 3 НПК. При нея повтарянето на правилото в две разпоредби има по-различни последици, тъй като не е възможно досъдебното производство да бъде образувано и проведено едновременно по общите правила и по тези на Глава двадесет и четвърта НПК, но подробното изследване на този въпрос стои извън обхвата на настоящото изложение.

БИБЛИОГРАФИЯ // REFERENCES

Аббасова, Ф. М. Теоретическите основи дифференциации производств в уголовном

бр. 180 от 6.08.1949 г. (LXXI) е учредена Военната колегия при ВС. Вж. по-подробно и **Радионон, К. Д.** По организацията на нашия военен съд. // Военен журнал, 1903 (XV), № 4, с. 356–364; **Велчев, С. П.** Реформи във Военно-съдебния закон. // Известия на Съюза на българските съдии, 1922 (III), № 20, с. 3–6; **Стайнов, П.** Административният акт. Опит за теория на административния акт в системата на българското административно правосъдие. – В: Годишник на Софийския университет, Юридически факултет. Том 23, 1927–1928. С., Печатница „Художник“, 1928, с. 138–139; **Стоянов, Б. В.** За Военно-касационния съд в България (Развитие, организация и дейност). – В: **Марс, Е.** (ред.) Полувековна България. Илюстриран юбилеен албум 1878–1928. С., Печатница на Армейския военно-издателски фонд, 1929, с. 136–139; **Габровски, М.** Организация на съдебната власт в България. – В: 60 години българско правосъдие, 1878–1941. Юбилеен сборник. С., Министерство на правосъдието, 1941, с. 80–81, 83, 89–91; **Жабински, Н. Г.** Принос към историята на българското военно-наказателно право. – В: Годишник на Софийския университет, Юридически факултет. Том 36, 1940/1941. С., Университетска печатница, 1941, с. 16–57; **Сливков, И.** Поглед към миналото. // Военно-правна мисъл, 1941 (VII), № 3, с. 269–283; **Токушев, Д.** Съдебната власт в България (от древността до наши дни). С., Сиби, 2003, с. 196–204; **Семкова-Димитрова, З.** Промени в съдебната власт на България (1944–1948 г.). С., Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2004, с. 176; **Добчев, П.** Върховният касационен съд 1880–2005. С., Сиби, 2005, с. 200.

⁷⁸ Вж. 411б (ред. 2011–2022 г.) НПК: „Делата, решени от специализирания наказателен съд, се разглеждат като въззивна инстанция от апелативния специализиран наказателен съд, а като касационна инстанция – от Върховния касационен съд, който разглежда и исканията за възобновяване на делата на специализирания наказателен съд“. Вж. също чл. 411д, ал. 1 (ред. 2011–2022 г.) НПК: „Делата, подсъдни на специализирания наказателен съд, се разглеждат в състав на съда, съгласно чл. 28.“.

⁷⁹ Вж. § 8 от Закона за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс, ДВ, бр. 13 от 11.02.2011 г., респективно § 60, т. 11 от Закона за изменение и допълнение на Закона за съдебната власт, ДВ, бр. 32 от 26.04.2022 г.

⁸⁰ Вж. чл. 45, ал. 2 НПК: „Наказателните дела се разглеждат по касационен ред от Върховния касационен съд.“.

⁸¹ Чл. 395б, ал. 2 НПК.

⁸² Следва да се отбележи, че са налице изрично предвидени в НПК малобройни изключения, при които постановлението на разследващия орган се обжалва пред съда, например при вземане на мярка за неотклонение гаранция. Други такива хипотези са обжалванията по реда на чл. 120, ал. 5, чл. 133, ал. 5, чл. 149, ал. 6 или чл. 182, ал. 3 НПК на глоба, наложена от разследващ орган.

процесе в контексте системы особых производств по Уголовно-процессуальному кодексу Азербайджанской Республики. // Юридический вестник Самарского университета, 2016, Том 2, № 4. // **Abbasova, F. M.** Teoreticheskie osnovy differentsiatsii proizvodstv v ugovolnom protsesse v kontekste sistemy osobyh proizvodstv po Ugolovno-protsessualnomu kodeksu Azerbaydzhanskoj Respubliki. // Yuridicheskiy vestnik Samarskogo universiteta, 2016, Tom 2, № 4.

Адильшаев, Э. А., Шамардин, А. А. Дифференциация процессуальной формы и место судебного санкционирования в системе уголовно-процессуальных производств. // Труды Оренбургского института (филиала) МГЮА, 2012, № 16. // **Adilyshaev, E. A., Shamardin, A. A.** Differentsiatsia protsessualnoy formy i mesto sudebnogo sanktsionirovaniya v sisteme ugovolno-protsessualnyh proizvodstv. // Trudy Orenburgskogo instituta (filiala) MGYuA, 2012, № 16.

Байчев, П. За военното престъпление (Правни изследвания). Дисертация, рецензирана от проф. д-р Н. Долапчиев и проф. д-р Н. Жабински, одобрена от Съвета на Юридическия факултет при Софийския университет. Шумен, Печатница Прес. Търговски & Синове, 1942. // **Baychev, P.** Za voennoto prestaplenie (Pravni izsledvania). Disertatsia, retsenzirana ot prof. d-r N. Dolapchiev i prof. d-r N. Zhabinski, odobrena ot Saveta na Yuridicheskiya fakultet pri Sofiyskiya universitet. Shumen, Pechatnitsa Pres. Targovski & Sinove, 1942.

Баламезов, С. Г. Конституционно право. Част трета. Граждани. Права – свободи – задължения – гаранции. Второ издание. С., Университетска печатница, 1946. // **Balamezov, S. G.** Konstitutsionno pravo. Chast tretta. Grazhdani. Prava – svobod i zadalzenia – garantsii. Vtoro izdanie. S., Universitetska pechatnitsa, 1946.

Бибило, В. Н. Структура норм уголовно-процессуального права. – В: **Бибило, В. Н.** Проблемы юриспруденции. Избранные труды. Минск, «Право и экономика», 2010. // **Bibilo, V. N.** Struktura norm ugovolno-protsessualnogo prava. – V: **Bibilo, V. N.** Problemy yurisprudentsii. Izbrannyye trudy. Minsk, «Pravo i ekonomika», 2010.

Василев, Б. Правото на защита на пострадалия в наказателния процес. // Правна мисъл, 2015, № 3. // **Vasilev, B.** Pravoto na zashtita na postradalia v nakazatelnia protses. // Pravna misal, 2015, № 3.

Велчев, Б. Престъпления от частен характер. С., Сиела, 2015. // **Velchev, B.** Prestaplenia ot chasten karakter. S., Ciela, 2015.

Велчев, С. П. Реформи във Военно-съдебния закон. // Известия на Съюза на българските съдии, 1922 (III), № 20. // **Velchev, S. P.** Reformi vav Voенno-sadebnia zakon. // Izvestia na Sayuza na balgarskite sadii, 1922 (III), № 20.

Вучков, В. Досъдебното полицейско производство. Коментар на промените в Наказателно-процесуалния кодекс (ДВ, бр. 70 от 1999 г.). Примерни образци на протоколи за действия по разследването. С., Феня, 1999. // **Vuchkov, V.** Dosadebnoto politseysko proizvodstvo. Komentar na promenite v Nakazatelno-protsesualnia kodeks (DV, br. 70 ot 1999 g.). Primerni obraztsi na protokoli za deystvia po razsledvaneto. S., Feneya, 1999.

Вучков, В. Наказателен процес. Схеми, таблици, определения, литература. С., Сиби, 2023. // **Vuchkov, V.** Nakazatelen protses. Shemi, tablitsi, opredelenia, literatura. S., Sibi, 2023.

Вучков, В. По повод разпоредбата на чл. 82, т. 2 от Наказателно-процесуалния кодекс. // Правна трибуна, 2002, № 2. // **Vuchkov, V.** Po povod razporedbata na chl. 82, t. 2 ot Nakazatelno-protsesualnia kodeks. // Pravna tribuna, 2002, № 2.

Вучков, В. Предмет на процесуално-то доказване. // Юридически свят, 2000, № 1. // **Vuchkov, V.** Predmet na protsesualnoto dokazvane. // Yuridicheski svyat, 2000, № 1.

Вучков, В. Проблеми на производството по чл. 409–414 НПК. // Съвременно право, 1998, № 4. // **Vuchkov, V.** Problemi na proizvodstvoto po chl. 409–414 NPK. // Savremenno pravo, 1998, № 4.

Вучков, В. Променя ли се предметът на доказване? // Бюлетин на Академията на МВР, Факултет „Полиция“, 2003, № 15. // **Vuchkov, V.** Promenya li se predmetat na dokazvane? // Byuletin na Akademiyata na MVR, Fakultet „Politsia“, 2003, № 15.

Вучков, В., Маринова, Г. Наказателен процес: схеми и таблици. Пето преработено и допълнено издание. С., Сиби, 2018. // **Vuchkov, V., Marinova, G.** Nakazatelen protses: shemi i tablitsi. Peto preraboteno i dopalнено izdanie. S., Sibi, 2018.

Габровски, М. Организация на съдебната власт в България. – В: 60 години българско правосъдие, 1878–1941. Юбилеен сборник. С., Министерството на правосъдието, 1941. // **Gabrovski, M.** Organizatsia na sadebnata vlast v Bulgaria. – V: 60 godini balgarsko pravosadie, 1878–1941. Yubileen sbornik. S., Ministerstvo na pravosadieto, 1941.

Галимов, О. Х. К вопросу о дифференциации уголовного судопроизводства. – В: **Цуканов, Н. Н.** (отв. ред.) Актуальные проблемы борьбы с преступностью: вопросы теории и практики. XXII

международная научно-практическая конференция (4–5 апреля 2019 г.). Материалы конференции. Часть 2. Красноярск, ФГКОУВО «Сибирский юридический институт Министерства внутренних дел Российской Федерации», 2019. // **Galimov, O. N.** K voprosu o differentsiatsii ugolovnogo sudoproizvodstva. – V: **Tsukanov, N. N.** (otv. red.) Aktualnyye problemy borybu s prestupnostyyu: voprosy teorii i praktiki. XIII mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferentsia (4–5 aprelya 2019 g.). Materialy konferentsii. Chasty 2. Krasnoyarsk, FGKOUVO «Sibirskiy yuridicheskiy institut Ministerstva vnutrennih del Rossiyskoy Federatsii», 2019.

Глыбина, А. Н., Якимович, Ю. К. Реабилитация и возмещение вреда в порядке реабилитации в уголовном процессе России. Томск, Томский государственный университет, Юридический институт, 2006. // **Glybina, A. N., Yakimovich, Yu. K.** Reabilitatsia i vozmeshchenie vreda v poriyadke reabilitatsii v ugolovnom protsesse Rossii. Tomsk, Tomskiy gosudarstvennyy universitet, Yuridicheskiy institut, 2006.

Гочева, Я. Специфики при разследване на дела за престъпления, извършени от непълнолетни. – В: **Тонева, Г.** (ред.) Помагало по наказателен процес за кандидати за младши прокурори. Част I. С., Национален институт на правосъдието, б. г. // **Gocheva, Ya.** Spetsifiki pri razsledvane na dela za prestaplenia, izvarsheni ot nepalnoletni. – V: **Toneva, G.** (red.) Pomagalo po nakazatelen protses za kandidati za mladshi prokurori. Chast I. S., Natsionalen institut na pravosadieto, b. g.

Громошина, Н. А. О процессуальной форме и принципах упрощения гражданского судопроизводства. // Lex Russica (Научные труды МГЮА), 2010, № 4. // **Gromoshina, N. A.** O protsessualnoy forme i printsipah uproshtenia grazhdanskogo sudoproizvodstva. // Lex Russica (Nauchnye trudy MGYuA), 2010, № 4.

Добчев, П. Върховният касационен съд 1880–2005. С., Сиби, 2005. // **Dobchev, P.** Varhovniyat kasatsionen sad 1880–2005. S., Sibi, 2005.

Емельянов, С. Л. Процессуальная форма и системно структурная организация уголовного процесса. – В: **Данько, И. В.** (отв. ред.) Уголовный процесс и криминалистика: история и современность. Криминалистические чтения памяти заслуженного деятеля науки Республики Беларусь, доктора юридических наук, профессора Н. И. Порубова. Материалы Международной научно-практической конференции (Минск, 3 декабря 2015 г.).

В двух частях. Часть 1. Минск, Учреждение образования «Академия Министерства внутренних дел Республики Беларусь», 2015. // **Emelyyanov, S. L.** Protssesualnaya forma i sistemno strukturnaya organizatsia ugolovnogo protsessa. – V: **Danyko, I. V.** (otv. red.) Ugolovnyy protsess i kriminalistika: istoria i sovremennosty. Kriminalisticheskie chtenia pamyati zasluzhennogo deyatelya nauki Respubliki Belarusy, doktora yuridicheskikh nauk, professora N. I. Porubova. Materialy Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii (Minsk, 3 dekabrya 2015 g.). V dvuh chastyakh. Chasty 1. Minsk, Uchrezhdenie obrazovaniya «Akademia Ministerstva vnutrennih del Respubliki Belarusy», 2015.

Жабински, Н. Г. За субекта на военното престъпление. // Военно-правна мисъл, 1941 (VII), № 4. // **Zhabinski, N. G.** Za subekta na voennoto prestaplenie. // Voенno-pravna misal, 1941 (VII), № 4.

Жабински, Н. Г. Обща част на военно-уголвно-материалното право. Книга първа. С., Печатница на Военно-книгоиздателския фонд, 1943. // **Zhabinski, N. G.** Obshta chast na voенno-uglavno-materialnoto pravo. Kniga parva. S., Pechatnitsa na Voенno-knigoizdatelskia fond, 1943.

Жабински, Н. Г. Принос към историята на българското военно-наказателно право. – В: Годишник на Софийския университет, Юридически факултет. Том 36, 1940/1941. С., Университетска печатница, 1941. // **Zhabinski, N. G.** Prinost kam istoriyata na balgarskoto voенno-nakazatelno pravo. – V: Godishnik na Sofiyskia universitet, Yuridicheski fakultet. Tom 36, 1940/1941. S., Universitetska pechatnitsa, 1941.

Згурев, Г. Кой има право да възбужда углавно преследване по общия ред на нашата углавна процедура. // Юридическо списание, 1893 (V), № 1. // **Zgurev, G.** Koy ima pravo da vazbuzhda uglavno presledvanie po obshtia red na nashata uglavna protsedura. // Yuridicheskoe spisanie, 1893 (V), № 1.

Здравков, П. Наказателният процес срещу непълнолетни у нас. // Социалистическо право, 1960, № 5. // **Zdravkov, P.** Nakazatelniyat protses sreshthu nepalnoletni u nas. // Sotsialisticheskoe pravo, 1960, № 5.

Здравков, П. Предварителното производство срещу непълнолетни у нас. // Социалистическо право, 1958, № 8. // **Zdravkov, P.** Predvaritelnoto proizvodstvo sreshthu nepalnoletni u nas. // Sotsialisticheskoe pravo, 1958, № 8.

Здравков, П. Характеристика на особените правила за непълнолетни в новия Наказа-

телно-процесуален кодекс. // Социалистическо право, 1975, № 1. // **Zdravkov, P.** Karakteristika na osobenite pravila za nepalnoletni v novia Nakazatelno-protsesualen kodeks. // Sotsialisticheskoe pravo, 1975, № 1.

Зеленецкий, В. С. Структурные элементы советского уголовного процесса. – В: **Волович, В. Ф.** (отв. ред.) Актуальные проблемы государства и права в современный период. Томск, Издательство Томского университета, 1981. // **Zelenetskiy, V. S.** Strukturnye elementy sovetskogo ugovalnogo protsesssa. – V: **Volovich, V. F.** (otv. red.) Aktualnyye problemy gosudarstva i prava v sovremennyy period. Tomsk, Izdatelystvo Tomskogo universiteta, 1981.

Зудилова, Л. А. К вопросу кодификации норм, регламентирующих особый порядок уголовного судопроизводства. // Теория и практика общественного развития, 2015, № 1. // **Zudilova, L. A.** K voprosu kodifikatsii norm, reglamentiruyushtih osobyu poryadok ugovalnogo sudoproizvodstva. // Teoria i praktika obshtestvennogo razvitiya, 2015, № 1.

Зудилова, Л. А. Особый порядок уголовного судопроизводства как часть системы уголовно-процессуального законодательства. // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики, 2014, № 11. // **Zudilova, L. A.** Osobyy poryadok ugovalnogo sudoproizvodstva kak chasty sistemy ugovolno-protsessualnogo zakonodatelystva. // Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i yuridicheskie nauki, kulyturologia i iskusstvovedenie. Voprosy teorii i praktiki, 2014, № 11.

Иванчев, К. Относно разделянето на наказателното производство по чл. 31а НПК. // Държава и право, 1988, № 6. // **Ivanchev, K.** Otnosno razdelyaneto na nakazatelno proizvodstvo po chl. 31a NPK. // Darzhava i pravo, 1988, № 6.

Ильева, И. Българските военни съдилища и правото на справедлив съдебен процес. // De Jure, 2020, № 2. // **Ильева, И.** Balgarskite voenni sadilishta i pravoto na spravedliv sadeben protses. // De Jure, 2020, № 2.

Ильева, И. Военно правосъдие в Република България. С., Сиела, 2023. // **Ильева, И.** Voenno pravosadie v Republika Bulgaria. S., Ciela, 2023.

Ильева, И. М. Особени правила за разглеждане на дела, подсъдни на военните съдилища. Дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“. Велико Търново, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, Юридически факултет, Катедра „Наказателноправни науки“, 2020. // **Ильева,**

I. M. Osobeni pravila za razglezhdane na dela, podsadni na voennite sadilishta. Disertatsionen trud za prisazhdane na obrazovatelnata i nauchna stepen „doktor“. Veliko Tarnovo, Velikotarnovski universitet „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, Yuridicheski fakultet, Katedra „Nakazatelnopravni nauki“, 2020.

Ильева, И. Специална подсъдност на военните съдилища. Практически проблеми при определяне на военна подсъдност. // De Jure, 2020, № 1. // **Ильева, И.** Spetsialna podsadnost na voennite sadilishta. Prakticheski problemi pri opredelyane na voenna podsadnost. // De Jure, 2020, № 1.

Каз, Ц. М. Соотношение общих и специальных уголовно-процессуальных норм и дальнейшее совершенствование законодательства. – В: **Бойков, А. Д.** (отв. ред.) Развитие и применение уголовно-процессуального законодательства (к 25-летию УПК РСФСР). Воронеж, Издательство Воронежского университета, 1987. // **Kaz, Ts. M.** Sootnoshenie obshtih i spetsialnyh ugovolno-protsessualnyh norm i dalyneyshee sovershenstvovanie zakonodatelystva. – V: **Boikov, A. D.** (otv. red.) Razvitie i primeneniye ugovolno-protsessualnogo zakonodatelystva (k 25-letiyu UPK RSFSR). Voronezh, Izdatelystvo Voronezhskogo universiteta, 1987.

Калинкин, Ю. А. О процессуальной форме и формах судебного производства по уголовным делам. // Актуальные проблемы российского права, 2010, № 4. // **Kalinkin, Yu. A.** O protsessualnoy forme i formah sudebnogo proizvodstva po ugovolnym delam. // Aktualnyye problemy rossiyskogo prava, 2010, № 4.

Калпакчиев, К. Особени правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни. – В: **Ненков, Р.** (ред.) Помагало по наказателно процесуално право за кандидати за младши съдии. С., Национален институт на правосъдието, б. г. // **Kalpakchiev, K.** Osobeni pravila za razglezhdane na dela za prestaplenia, izvarsheni ot nepalnoletni. – V: **Nenkov, R.** (red.) Pomagalo po nakazatelno protsesualno pravo za kandidati za mladshi sadii. S., Natsionalen institut na pravosadieto, b. g.

Киров, С. Кратък курс по българско конституционно право. Част I. Устройство на българската държава. Част II. Правата на българските граждани. С., Издание на Книжарница Ц. Н. Чолаков, 1920. // **Kirov, S.** Kratak kurs po balgarsko konstitutsionno pravo. Chast I. Ustroystvo na balgarskata darzhava. Chast II. Pravata na balgarskite grazhdani. S., Izdanie na Knizharnitsa Ts. N. Cholakov, 1920.

Колпакова, Л. А., Рудаков, А. М. Система ювенальной юстиции в России и за рубежом: история и современность. Монография. Вологда, ФСИН, Вологодский институт права и экономики, 2016. // **Kolpakova, L. A., Rudakov, A. M.** Sistema yuvenalynoy yustitsii v Rossii i za rubezhom: istoria i sovremennosty. Monografia. Vologda, FSIN, Vologodskiy institut prava i ekonomiki, 2016.

Ласточкина, Р. Н. Предварительное расследование и особые производства. – В: Актуальные вопросы реформы уголовного законодательства. Тезисы докладов республиканской конференции, 2 и 3 марта 1989 года. Тарту, Тартуский государственный университет, Кафедра уголовного права и процесса, 1989. // **Lastochkina, R. N.** Predvaritelnoye rassledovanie i osobye proizvodstva. – V: Aktualnyye voprosy reformy ugovornogo zakonodatelystva. Tezisy dokladov respublikanskoj konferentsii, 2 i 3 marta 1989 goda. Tartu, Tartuskiy gosudarstvennyy universitet, Kafedra ugovornogo prava i protsessa, 1989.

Лютов, К. Вопросы на освобождение от наказателна отговорност. – В: Лекции за следдипломна квалификация на юристи (за следователи при Министерството на вътрешните работи). Том XVI. С., Софийски университет „Климент Охридски“, Юридически факултет, Ведомствено издание, 1978. // **Lyutov, K.** Vaprosi na osvobozhdavaneto ot nakazatelna otgovornost. – V: Lektsii za sleddiplomna kvalifikatsia na yuristi (za sledovateli pri Ministerstvoto na vatreshnite raboti). Tom XVI. S., Sofiyski universitet „Kliment Ohridski“, Yuridicheski fakultet, Vedomstveno izdanie, 1978.

Манев, Н. Наказателнопроцесуално право. Ръководство за студенти. Второ издание. С., Сиела, 2018. // **Manev, N.** Nakazatelno-protsesualno pravo. Rakovodstvo za studenti. Vtoro izdanie. S., Ciela, 2018.

Маринова, Г. Экстрадицията и европейската заповед за арест. С., Сиби, 2009. // **Marinova, G.** Ekstraditsiyata i evropeyskata zapoved za arest. S., Sibi, 2009.

Маринова, Г. Мярката задържане под стража в производството по предаване на лица, извършили престъпление. // Правна мисъл, 2004, № 1. // **Marinova, G.** Myarkata zadarzhane pod strazha v proizvodstvoto po predavane na litsa, izvarshili prestaplenie. // Pravna misal, 2004, № 1.

Маринова, Г. Споразумението в българския наказателен процес. С., Сиби, 2017. // **Marinova, G.** Sporazumenieto v balgarskia nakazatelen protses. S., Sibi, 2017.

Митов, Г. Наказателни дела от частен характер. С., Сиби, 2017. // **Mitov, G.** Nakazatelni dela ot chasten karakter. S., Sibi, 2017.

Митов, Г. Структура на въззивното производство (два стадия и шест етапа на съдебното заседание). // De Jure, 2015, № 2. // **Mitov, G.** Struktura na vazzivnoto proizvodstvo (dva stadia i shest etapa na sadebnoto zasedanie). // De Jure, 2015, № 2.

Мищенко, Е. В. Дифференциация уголовно-процессуальной формы – дискуссия продолжается. 8.09.2010. – Доклады и сообщения на конференции «Уголовная юстиция: связь времен». Доступно на: <https://www.iauj.net/node/443> (24.03.2024 г.). // **Mishtenko, E. V.** Differentsiatsia ugovornno-protsessualynoy formy – diskussia prodolzhaetsya. 8.09.2010. – Doklady i soobshtenia na konferentsii «Ugovovnaya yustitsia: svyazy vremen». Dostapno na: <https://www.iauj.net/node/443> (24.03.2024 g.).

Младенов. Отговорността на гражданските лица по Военно-наказателния наредба-закон. // Военно-правна мисъл, 1942 (VIII), № 2. // **Mladenov.** Otgovornostta na grazhdanskite litsa po Voenno-nakazatelnia naredba-zakon. // Voenno-pravna misal, 1942 (VIII), № 2.

Мотиви към Проект на Наказателно-процесуален кодекс, сигнатура 502-01-38, постъпил на 25.05.2005 г. Достъпен на: <https://www.parliament.bg/bills/39/502-01-38.pdf> (24.03.2024 г.). // **Motivi** kam Proekt na Nakazatelno-protsesualen kodeks, signatura 502-01-38, postapil na 25.05.2005 g. Dostapen na: <https://www.parliament.bg/bills/39/502-01-38.pdf> (24.03.2024 g.).

Мурашкин, И. Ю. Дифференцированные порядки уголовного судопроизводства. // Вестник Омской юридической академии, 2014, № 2. // **Murashkin, I. Yu.** Differentsirovannye poryadki ugovornogo sudoproizvodstva. // Vestnik Omskoy yuridicheskoy akademii, 2014, № 2.

Наказателно-процесуален кодекс на Народна република България (Проект). Б. м., б. и., 1967. // **Nakazatelno-protsesualen** kodeks na Narodna republika Bulgaria (Proekt). B. m., b. i., 1967.

Наказателно-процесуален кодекс на Народна република България (Проект). Б. м., б. и., 1968. // **Nakazatelno-protsesualen** kodeks na Narodna republika Bulgaria (Proekt). B. m., b. i., 1968.

Наказателно-процесуален кодекс. Проект. С., Министерство на правосъдието, Съвет по законодателството, 1968. // **Nakazatelno-protsesualen**

kodeks. Proekt. S., Ministerstvo na pravosadieto, Savet po zakonodatelstvoto, 1968.

Начев, Н. Военни съдилища и прокуратури. Възникване, нормативна уредба и перспективи. [Второ допълнено издание]. С., МКД-96, 2020. // **Nachev, N.** Voenni sadilishta i prokuraturi. Vaznikvane, normativna uredba i perspektivi. [Vtoro dopalнено издание]. С., МКД-96, 2020.

Начев, Н. Компетентност на военните съдилища и прокуратури. Достъпно на: [https://prb.bg/upload/423/Статия Компетентност на военните съдилища и прокуратури.pdf](https://prb.bg/upload/423/Статия%20Компетентност%20на%20военните%20съдилища%20и%20прокуратури.pdf) (24.03.2024 г.). // **Nachev, N.** Kompetentnost na voennite sadilishta i prokuraturi. Dostapno na: [https://prb.bg/upload/423/Statia Kompetentnost na voennite sadilishta i prokuraturi.pdf](https://prb.bg/upload/423/Statia%20Kompetentnost%20na%20voennite%20sadilishta%20i%20prokuraturi.pdf) (24.03.2024 g.).

Носкова, Е. В. Производство по рассмотрению и разрешению судом жалоб в порядке статьи 125 УПК РФ. Монография. Томск, ФГБОУ-УВПО «Российская академия правосудия», Западно-Сибирский филиал, 2013. // **Noskova, E. V.** Proizvodstvo po rassmotreniyu i razresheniyu sudom zhalob v poryadke statyi 125 UPK RF. Monografia. Tomsk, FGBOUVPO «Rossiyskaya akademiya pravosudia», Zapadno-Sibirskiy filial, 2013.

Павлов, С. Проблемы на основните функции в социалистически наказателен процес. С., Наука и изкуство, 1966. // **Pavlov, S.** Problemi na osnovnite funktsii v sotsialisticheskia nakazatelen protses. S., Nauka i izkustvo, 1966.

Пелих, И. А. Критерии установления пределов доказывания в уголовном судопроизводстве. // Актуальные вопросы борьбы с преступлениями, 2015, № 3. // **Pelikh, I. A.** Kriterii ustanovleniya predelov dokazyvaniya v ugovolnom sudoproizvodstve. // Aktualnyye voprosy boryby s prestupleniyami, 2015, № 3.

Пелих, И. А. Структура предмета доказывания и ее влияние на пределы доказывания. // Судебная власть и уголовный процесс, 2016, № 1. // **Pelikh, I. A.** Struktura predmeta dokazyvaniya i ee vliyanie na predely dokazyvaniya. // Sudebnaya vlasty i ugovolnyu protsess, 2016, № 1.

Пиюк, А. В. Некоторые проблемы особого порядка разрешения уголовных дел. // Сибирские уголовно-процессуальные криминалистические чтения, 2016, № 2(10). // **Piyuk, A. V.** Nekotorye problemy osobogo poryadka razresheniya ugovolnyh del. // Sibirskie ugovolno-protsessualnyye kriminalisticheskie chteniya, 2016, № 2(10).

Погодин, С. Б. Парадигмы особого производства в состязательном уголовном процессе. // Известия высших учебных заведений. Поволж-

ский регион. Общественные науки. Политика и право, 2011, № 1(17). // **Pogodin, S. B.** Paradigmy osobogo proizvodstva v sostyazatelynom ugovolnom protsesse. // Izvestia vysshih uchebnyh zavedeniy. Povolzhskiy region. Obshtestvennye nauki. Politika i pravo, 2011, № 1(17).

Попзлатев, П. Може ли по нашето законодателство в мирно време гражданските лица да отговарят пред военните съдилища. // Юридически архив, 1935 (VII), № 3. // **Popzlatev, P.** Mozhe li po nasheto zakonodatelstvo v mirno vreme grazhdanskite litsa da otgovaryat pred voennite sadilishta. // Yuridicheski arhiv, 1935 (VII), № 3.

Проект на Закон за допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс, сигнатура 054-01-52, постъпил на 8.06.2020 г. Достъпен на: <https://www.parliament.bg/bills/44/054-01-52.pdf> (24.03.2024 г.). // **Проект** на Закон за допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс, signatura 054-01-52, postapil na 8.06.2020 g. Dostapen na: <https://www.parliament.bg/bills/44/054-01-52.pdf> (24.03.2024 g.).

Проект на Закон за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс, сигнатура 002-01-64, постъпил на 10.11.2020 г. Достъпен на: <https://www.parliament.bg/bills/44/002-01-64.pdf> (24.03.2024 г.). // **Проект** на Закон за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс, signatura 002-01-64, postapil na 10.11.2020 g. Dostapen na: <https://www.parliament.bg/bills/44/002-01-64.pdf> (24.03.2024 g.).

Проект на Закон за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс, сигнатура 554-01-34, постъпил на 13.02.2015 г. Достъпен на: <https://www.parliament.bg/bills/43/554-01-34.pdf> (24.03.2024 г.). // **Проект** на Закон за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс, signatura 554-01-34, postapil na 13.02.2015 g. Dostapen na: <https://www.parliament.bg/bills/43/554-01-34.pdf> (24.03.2024 g.).

Пупышева, Л. А. Особые производства в современном дифференцированном уголовном процессе России: виды, взаимодействие с основным производством, способы нормативного выражения в УПК РФ. // Мировой судья, 2021, № 10. // **Pupysheva, L. A.** Osobyе proizvodstva v sovremennom differentsirovannom ugovolnom protsesse Rossii: vidy, vzaimodeystvie s osnovnym proizvodstvom, sposoby normativnogo vyrazheniya v UPK RF. // Mirovoy sudyya, 2021, № 10.

Пупышева, Л. А. Особые производства в современном дифференцированном уголовном процессе России (общетеоретические и отраслевые аспекты). // Мировой судья, 2021,

№ 8. // **Pupysheva, L. A.** Osobyе proizvodstva v sovremennom differentsirovannom ugovnom protsesse Rossii (obshteteoreticheskie i otraslevye aspekty). // *Mirovoy sudyya*, 2021, № 8.

Пупышева, Л. А. Особые производства в современном дифференцированном уголовном процессе России (подходы к решению проблемы). // *Мировой судья*, 2021, № 7. // **Pupysheva, L. A.** Osobyе proizvodstva v sovremennom differentsirovannom ugovnom protsesse Rossii (podhody k resheniyu problemy). // *Mirovoy sudyya*, 2021, № 7.

Пупышева, Л. А. Особые производства в современном дифференцированном уголовном процессе России (постановка проблемы). // *Мировой судья*, 2021, № 6. // **Pupysheva, L. A.** Osobyе proizvodstva v sovremennom differentsirovannom ugovnom protsesse Rossii (postanovka problemy). // *Mirovoy sudyya*, 2021, № 6.

Пупышева, Л. А. Производство по рассмотрению и разрешению вопросов, связанных с исполнением приговора, в системе уголовного процесса. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Омск, МВД РФ, Омская академия, 2022. // **Pupysheva, L. A.** Proizvodstvo po rassmotreniyu i razresheniyu voprosov, svyazannyh s ispolneniem prigovora, v sisteme ugovnogo protsessa. Dissertatsia na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskikh nauk. Omsk, MVD RF, Omskaya akademiya, 2022.

Радионов, К. Д. По организацията на нашия военен съд. // *Военен журнал*, 1903 (XV), № 4. // **Radionov, K. D.** Po organizatsiyata na nashia voenen sad. // *Voenen zhurnal*, 1903 (XV), № 4.

Раймундов, П. Особени наказателни производства. Трето преработено и допълнено издание. С., Феней, 2010. // **Raymundov, P.** Osobeni nakazatelni proizvodstva. Treto preraboteno i dopalнено издание. S., Feneya, 2010.

Саранов, Н. Кратък курс по наказателно процесуално право. С., Печатница „Художник“, 1937. // **Saranov, N.** Kratak kurs po nakazatelno protsesualno pravo. S., Pechatnitsa „Hudozhnik“, 1937.

Саранов, Н. Същност и историческо развитие на следствия (инквизиционния) процес. – В: *Годишник на Софийския университет, Юридически факултет. Том 22, 1926–1927. С., Печатница „Художник“, 1927.* // **Saranov, N.** Sashtnost i istoricheskoto razvitie na sledstvenia (inkvizitsionnia) protses. – V: *Godishnik na Sofiyskia universitet, Yuridicheski fakultet. Tom 22, 1926–1927. S., Pechatnitsa „Hudozhnik“, 1927.*

Свиридов, М. К. О методе уголовно-процессуального регулирования и сфере его действия. – В: **Свиридов, М. К.** (ред.) *Право на судебную защиту в уголовном процессе: европейские стандарты и российская практика.* Томск, Издательство Томского университета, 2007. // **Sviridov, M. K.** O metode ugovno-protsessualnogo regulirovaniya i sfere ego deystvia. – V: **Sviridov, M. K.** (red.) *Pravo na sudebnuyu zashtitu v ugovnom protsesse: evropeyskie standarty i rossiyskaya praktika.* Tomsk, Izdatelystvo Tomskogo universiteta, 2007.

Семкова-Димитрова, З. Промени в съдебната власт на България (1944–1948 г.). С., Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2004. // **Semkova-Dimitrova, Z.** Promeni v sadebnata vlast na Bulgaria (1944–1948 g.). S., Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 2004.

Сливков, И. Действие на новия Военно-наказателен наредба-закон по лица. // *Военно-правна мисъл*, 1938 (IV), № 1. // **Slivkov, I.** Deystvie na novia Voенno-nakazatelen naredba-zakon po litsa. // *Voенno-pravna misal*, 1938 (IV), № 1.

Сливков, И. Наказателно-правни последици от съучастието по чл. 5 от Военно-наказателния наредба-закон. // *Военно-правна мисъл*, 1939 (V), № 4. // **Slivkov, I.** Nakazatelno-pravni posleditsi ot sauchastieto po chl. 5 ot Voенno-nakazatelnia naredba-zakon. // *Voенno-pravna misal*, 1939 (V), № 4.

Сливков, И. Още нещо за съучастието по чл. 5 от ВННЗ. // *Военно-правна мисъл*, 1942 (VIII), № 4. // **Slivkov, I.** Oshte neshto za sauchastieto po chl. 5 ot VNNZ. // *Voенno-pravna misal*, 1942 (VIII), № 4.

Сливков, И. Поглед към миналото. // *Военно-правна мисъл*, 1941 (VII), № 3. // **Slivkov, I.** Pogled kam minaloto. // *Voенno-pravna misal*, 1941 (VII), № 3.

Стайнов, П. Административният акт. Опит за теория на административния акт в системата на българското административно правосъдие. – В: *Годишник на Софийския университет, Юридически факултет. Том 23, 1927–1928. С., Печатница „Художник“, 1928.* // **Staynov, P.** Administrativniyat akt. Opit za teoria na administrativnia akt v sistemata na balgarskoto administrativno pravosadie. – V: *Godishnik na Sofiyskia universitet, Yuridicheski fakultet. Tom 23, 1927–1928. S., Pechatnitsa „Hudozhnik“, 1928.*

Сталев, Ж., Мингова, А., Попова, В., Стамболиев, О., Иванова, Р. Българско гражданско процесуално право. Десето преработено и допълнено издание. Второ по действащия ГПК. С.,

Сиела, 2020. // **Stalev, Zh., Mingova, A., Popova, V., Stamboliev, O., Ivanova, R.** Balgarsko grazhdansko protsesualno pravo. Deseto preraboteno i dopalнено izdanie. Vtoro po deystvashtia GPK. S., Ciela, 2020.

Стоев, С. Наказателният процес срещу непълнолетни – съдебно-етични и психологични аспекти. // Обществено възпитание, 1983, № 6. // **Stoiev, S.** Nakazatelniyat protses sreshtu nepalnoletni – sadebno-etichni i psihologichni aspekti. // Obshtestveno vazpitanie, 1983, № 6.

Стоянов, Б. В. За Военно-касационния съд в България (Развитие, организация и дейност). – В: **Марс, Е.** (ред.) Полувековна България. Илюстриран юбилеен албум 1878–1928. С., Печатница на Армейския военно-издателски фонд, 1929. // **Stoyanov, B. V.** Za Voenno-kasatsionnia sad v Bulgaria (Razvitie, organizatsia i deynost). – V: **Mars, E.** (red.) Poluvekovna Bulgaria. Ilustrovan yubileen album 1878–1928. S., Pechatnitsa na Armeyskia voenno-izdatelski fond, 1929.

Сълов, И. З. Относно някой изменения и допълнения на НПК. // Правна мисъл, 1987, № 6. // **Salov, I. Z.** Otnosno nyakoi izmenenia i dopalnenia na NPK. // Pravna misal, 1987, № 6.

Татьянина, Л. Г. Виды особых производств в уголовном процессе России. // Вестник Удмуртского университета, Серия «Экономика и право», 2016, Том 26, Выпуск 2. // **Tatyuanina, L. G.** Vidy osobyh proizvodstv v ugovnom protsesse Rossii. // Vestnik Udmurtskogo universiteta, Seria «Ekonomika i pravo», 2016, Tom 26, Vypusk 2.

Токушев, Д. Съдебната власт в България (от древността до наши дни). С., Сиби, 2003. // **Tokushev, D.** Sadebnata vlast v Bulgaria (ot drevnostta do nashi dni). S., Sibi, 2003.

Трайков, З. Наказателно-изпълнително (пенитенциарно) право на Република България. С., Албатрос, 2007. // **Traykov, Z.** Nakazatelno-izpalnitelno (penitentsiarno) pravo na Republika Bulgaria. S., Albatros, 2007.

Трубникова, Т. В. Виды особых производств в уголовном процессе России. – В: **Уткин, В. А.** (ред.) Правовые проблемы укрепления российской государственности. Сборник статей. Часть 6. Томск, Издательство Томского университета, 2000. // **Trubnikova, T. V.** Vidy osobyh proizvodstv v ugovnom protsesse Rossii. – V: **Utkin, V. A.** (red.) Pravovye problemy ukreplenia rossiyskoy gosudarstvennosti. Sbornik statey. Chasty 6. Tomsk, Izdatelystvo Tomskogo universiteta, 2000.

Указания за разследване на престъпления, извършени от непълнолетни № И-539/29.V.1981 г. С., Главна прокуратура на НРБ, 1981. //

Ukazania za razsledvane na prestaplenia, izvarsheni ot nepalnoletni № I-539/29.V.1981 g. S., Glavna prokuratura na NRB, 1981.

Фойницкий, И. Я. Курс уголовного судопроизводства. Том I. СПб., Типография Министерства путей сообщения (А. Бенке), 1884. // **Foynitskiy, I. Ya.** Kurs ugovnogo sudoproizvodstva. Tom I. SPb., Tipografia Ministerstva putey soobshthenia (A. Benke), 1884.

Хомицкая, Т. П. Пленум Верховного Суда Российской Федерации. Постановление от 5 декабря 2006 г. N 60 О применении судами особого порядка судебного разбирательства уголовных дел. – В: **Лебедев, В. М.** (ред.) Комментарий к постановлениям Пленума Верховного Суда Российской Федерации по уголовным делам. Третье издание, переработанное и дополненное. Документ предоставлен КонсультантПлюс. М., Норма, 2014. // **Homitskaya, T. P.** Plenum Verhovnogo Suda Rossiyskoy Federatsii. Postanovlenie ot 5 dekabrya 2006 g. N 60 O primeneni sudami osobogo poryadka sudebnogo razbiratelystva ugovnyh del. – V: **Lebedev, V. M.** (red.) Kommentariy k postanovleniyam Plenuma Verhovnogo Suda Rossiyskoy Federatsii po ugovnym delam. Tretye izdanie, pererabotannoe i dopolnennoe. Dokument predostavljen KonsulytantPlyus. M., Norma, 2014.

Христов, И. А., Чальков, И., Кузманова, Н., Николова, Н., Кескинова, Д. Оценка на съществуващите очаквания и резултатите от влизането в сила на Наказателно-процесуалния кодекс и измененията в Наказателния кодекс (социологически и правен анализ). // Европейска интеграция и право, 2006, № 4. // **Hristov, I. A., Chalakov, I., Kuzmanova, N., Nikolova, N., Keskinova, D.** Otsenka na sashtestvuvashtite ochakvania i rezultatite ot vliزانeto v sila na Nakazatelno-protsesualnia kodeks i izmeneniyata v Nakazatelnia kodeks (sotsiologicheski i praven analiz). // Evropeyska integratsia i pravo, 2006, № 4.

Цыганенко, С. С. Проблемы процессуальных производств и их типов в новом УПК. // Известия высших учебных заведений. Правоведение, 2002, № 4. // **Tsyganenko, S. S.** Problemy protsessualnyh proizvodstv i ih tipov v novom UPK. // Izvestia vysshih uchebnyh zavedeniy. Pravovedenie, 2002, № 4.

Цыганенко, С. С., Сенатос, А. А. Вопросы методологии и психологических знаний в сфере процессуальной дифференциации и учении о доказательств: проблемы теории и законодательства. // Journal of Economic Regulation / Вопросы регулирования экономики, 2016, Volume 7, No. 3.

// **Tsyganenko, S. S., Senatos, A. A.** Voprosy metodologii i psihologicheskikh znaniy v sfere protsessualnoy differentsiatsii i uchenii o dokazatelystvah: problema teorii i zakonodatelystva. // Journal of Economic Regulation / Voprosy regulirovaniya ekonomiki, 2016, Volume 7, No. 3.

Чернышова, И. В. Проблемы дифференциации форм российского уголовного судопроизводства. // Пробелы в российском законодательстве, 2010, № 4. // **Chernyshova, I. V.** Problemy differentsiatsii form rossiyskogo ugolovnogogo sudoproizvodstva. // Probely v rossiyskom zakonodatelystve, 2010, № 4.

Чинова, М. Обща характеристика на особените правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни. // Социалистическо право, 1986, № 5. // **Chinova, M.** Obshta harakteristika na osobenite pravila za razglezhdane na dela za prestaplenia, izvarsheni ot nepalnoletni. // Sotsialisticheskoe pravo, 1986, № 5.

Чинова, М. Особени правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни. Дисертация за получаване на научната степен „кандидат на юридическите науки“. С., Софийски университет „Климент Охридски“, Юридически факултет, 1985. // **Chinova, M.** Osobeni pravila za razglezhdane na dela za prestaplenia, izvarsheni ot nepalnoletni. Disertatsia za poluchavane na nauchnata stepen „kandidat na yuridicheskite nauki“. S., Sofiyski universitet „Kliment Ohridski“, Yuridicheski fakultet, 1985.

Чинова, М., Митов, Г. Кратък лекционен курс по наказателнопроцесуално право. С., Сиела, 2021. // **Chinova, M., Mitov, G.** Kratak leksionen kurs po nakazatelnoptsesualno pravo. S., Ciela, 2021.

Чинова, М., Смолички, П. Обща характеристика на особените правила за освобождаване от наказателна отговорност с налагане на административно наказание. // Съвременно право, 2002, № 1. // **Chinova, M., Smolichki, P.** Obshta harakteristika na osobenite pravila za osvobozhdavane ot nakazatelna otgovornost s nalagane na administrativno nakazanie. // Savremenno pravo, 2002, № 1.

Чинова, М., Смолички, П. Освобождаване от наказателна отговорност с налагане на административно наказание. // Право без граници, 2003, № 1–2. // **Chinova, M., Smolichki, P.** Osvobozhdavane ot nakazatelna otgovornost s nalagane na administrativno nakazanie. // Pravo bez granitsi, 2003, № 1–2.

Юков, М. К. Специализация норм гражданского процессуального права. – В: **Кузнецов,**

И. Н. (гл. ред.) Проблемы совершенствования советского законодательства. Труды Всесоюзного научно-исследовательского института советского законодательства. Выпуск 34. М., Всесоюзный научно-исследовательский институт советского законодательства, 1986. // **Yukov, M. K.** Spetsializatsia norm grazhdanskogo protsessualnogo prava. – V: **Kuznetsov, I. N.** (gl. red.) Problemy sovershenstvovaniya sovetskogo zakonodatelystva. Trudy Vsesoyuznogo nauchno-issledovatelyskogo instituta sovetskogo zakonodatelystva. Vypusk 34. M., Vsesoyuznyy nauchno-issledovatelyskiy institut sovetskogo zakonodatelystva, 1986.

Якимович, Ю. К. Дифференциация уголовного судопроизводства по УПК Азербайджанской Республики. – В: **Свиридов, М. К.** (ред.) Правовые проблемы укрепления российской государственности. Сборник статей. Часть 30. Томск, Издательство Томского университета, 2006. // **Yakimovich, Yu. K.** Differentsiatsia ugolovnogogo sudoproizvodstva po UPK Azerbaydzhanskoj Respubliki. – V: **Sviridov, M. K.** (red.) Pravovye problemy ukrepleniya rossiyskoy gosudarstvennosti. Sbornik statey. Chasty 30. Tomsk, Izdatelystvo Tomskogo universiteta, 2006.

Якимович, Ю. К. Дополнительные и особые производства в уголовном процессе России. Томск, Издательство Томского университета, 1994. // **Yakimovich, Yu. K.** Dopolnitelnyye i osobye proizvodstva v ugolovnom protsesse Rossii. Tomsk, Izdatelystvo Tomskogo universiteta, 1994.

Якимович, Ю. К. Дополнительные производства в советском уголовном процессе. – В: **Филимонов, В. Д., Свиридов, М. К., Ведерников, Н. Т.** (ред.) Актуальные вопросы борьбы с преступностью. Томск, Издательство Томского университета, 1990. // **Yakimovich, Yu. K.** Dopolnitelnyye proizvodstva v sovetskom ugolovnom protsesse. – V: **Filimonov, V. D., Sviridov, M. K., Vedernikov, N. T.** (red.) Aktualnyye voprosy boryby s prestupnostyyu. Tomsk, Izdatelystvo Tomskogo universiteta, 1990.

Якимович, Ю. К. Особенности доказывания в особых и дополнительных производствах. – В: **Свиридов, М. К., Якимович, Ю. К.** (отв. ред.) Правовые проблемы укрепления российской государственности. Сборник статей. Часть 67. Томск, Издательство Томского университета, 2015. // **Yakimovich, Yu. K.** Osobennosti dokazyvaniya v osobykh i dopolnitelnykh proizvodstvakh. – V: **Sviridov, M. K., Yakimovich, Yu. K.** (otv. red.) Pravovye problemy ukrepleniya rossiyskoy gosudarstvennosti. Sbornik statey. Chasty 67. Tomsk, Izdatelystvo Tomskogo universiteta, 2015.

Якимович, Ю. К. Особые производства в советском уголовном процессе. – В: **Волович, В. Ф.** (отв. ред.) Актуальные вопросы правопедения в период совершенствования социалистического общества. Сборник статей. Томск, Томский государственный университет им. В. В. Куйбышева, Издательство Томского университета, 1988. // **Yakimovich, Yu. K.** Osobyе proizvodstva v sovetskom ugolovnom protsesse. – V: **Volovich, V. F.** (otv. red.) Aktualnyе voprosy pravovedeniа v period sovershenstvovaniа sotsialisticheskogo obshtestva. Sbornik statey. Tomsk, Tomskiy gosudarstvennyу universitet im. V. V. Kuybysheva, Izdatelystvo Tomskogo universiteta, 1988.

Якимович, Ю. К. Особые производства в уголовном процессе. // Вестник Томского государственного университета. Серия «Экономика. Юридические науки». Приложение: «Материалы научных конференций, симпозиумов, школ, проводимых в ТГУ», 2003, № 4. // **Yakimovich, Yu. K.** Osobyе proizvodstva v ugolovnom protsesse. //

Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Seria «Ekonomika. Yuridicheskie nauki». Prilozhenie: «Materialy nauchnyh konferentsiy, simpoziumov, shkol, provodimyh v TGU», 2003, № 4.

Якимович, Ю. К. Проблемы и перспективы дифференциации уголовного судопроизводства. // Уголовная юстиция, 2015, № 2(6). // **Yakimovich, Yu. K.** Problemy i perspektivy differentsiatsii ugolovnogo sudoproizvodstva. // Ugolovnaya yustitsia, 2015, № 2(6).

Якимович, Ю. К. Система стадий в уголовном судопроизводстве. // Вестник Томского государственного университета, 1999, № 267. // **Yakimovich, Yu. K.** Sistema stadiy v ugolovnom sudoproizvodstve. // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta, 1999, № 267.

Якимович, Ю. К. Участники уголовного процесса. СПб., Юридический центр, 2015. // **Yakimovich, Yu. K.** Uchastniki ugolovnogo protsessa. SPb., Yuridicheskiy tsentr, 2015.